

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Видатки Державного бюджету та їх особливості в умовах
воєнного стану

Виконала: здобувачка освіти групи ФК24-1зм
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Лисенко Анастасія Костянтинівна
(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник к.е.н., доц. Сальникова Т.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент ПП "НВЦОВ "ЮГ"
(місце роботи)

Інженер з метрології
(посада)

к.т.н Петрище М. О
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Лисенко А.К. Видатки Державного бюджету та їх особливості в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

У роботі досліджено теоретичні засади формування видаткової частини Державного бюджету України, проаналізовано динаміку, структуру та пріоритетні напрями видатків у умовах воєнного стану. Визначено ефективність виконання видаткової частини бюджету та виявлено ключові ризики. Запропоновано шляхи оптимізації управління видатками Державного бюджету з урахуванням зарубіжного досвіду фінансування у кризових умовах, а також перспективи вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, подана на 82 сторінках, містить 24 таблиці, 14 рисунків, 1 додаток. Список використаних джерел включає 69 найменувань.

Ключові слова: державний бюджет, видатки бюджету, воєнний стан, бюджетна політика, фінансування, післявоєнна відбудова.

Апробація матеріалів кваліфікаційної роботи. Лисенко А.К. Напрями вдосконалення управління видатками державного бюджету в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. *Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. Том 1. С. 75-77.

ANNOTATION

Lysenko A. Expenditures of the State Budget and Their Specifics under Martial Law Conditions.

Master's qualification thesis for obtaining the Master's degree in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance, and Stock Market". – University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The thesis examines the theoretical foundations of forming the expenditure part of the State Budget of Ukraine, analyzes the dynamics, structure, and priority directions of expenditures under martial law conditions. The effectiveness of the budget expenditure execution and key risks were identified. Proposals for optimizing the ma

agement of State Budget expenditures were developed, taking into account international experience in financing under crisis conditions, as well as perspectives for improving Ukraine's budget policy in the post-war period.

The Master's qualification thesis consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of references, and appendices, presented on 82 pages (excluding the list of references), containing 24 tables, 14 figures, 1 appendix. The list of references includes 69 sources.

Keywords: state budget, budget expenditures, martial law, budget policy, financing, post-war reconstruction.

Approbation of the materials of the qualification thesis.
Lysenko A.K. Directions for improving the management of state budget expenditures under martial law and during post-war reconstruction. *Economic and Legal, Managerial-Technological, and Socio-Psychological Dimensions of the Present: A Youth Perspective: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Dnipro: University of Customs and Finance, 2025. Vol. 1. pp. 75–77.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	9
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	27
2.1. Аналіз динаміки та структури видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану	27
2.2. Аналіз пріоритетних напрямів видатків Державного бюджету в умовах воєнного стану.....	38
2.3. Ефективність виконання видаткової частини Державного бюджету та ризики в умовах воєнного стану	51
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	60
3.1. Зарубіжний досвід фінансування бюджетних видатків у кризових умовах. 60	
3.2. Пропозиції щодо оптимізації видатків Державного бюджету України.....	67
3.3. Перспективи вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період.....	72
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективне управління видатками Державного бюджету України є ключовим елементом забезпечення економічної стабільності та соціально-економічного розвитку країни, особливо в умовах воєнного стану та перспектив післявоєнної відбудови. Актуальність теми дослідження зумовлена складними викликами, які постали перед бюджетною системою України внаслідок введення воєнного стану, зокрема необхідністю перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення обороноздатності, соціального захисту населення та підтримки критичної інфраструктури. Водночас, відповідний правовий режим виявив низку проблем, пов'язаних із недостатньою гнучкістю бюджетного планування, обмеженістю фінансових ресурсів та необхідністю адаптації до нових економічних реалій.

Питання управління видатками державного бюджету широко висвітлюються в науковій літературі. Дослідження вітчизняних учених, таких як О. Барановський, В. Базилевич, І. Лютий, а також зарубіжних авторів, зокрема Дж. Стігліца, П. Самуельсона, присвячені аналізу бюджетної політики, вказують на важливість збалансованого підходу до формування видаткової частини бюджету в умовах кризових явищ. Однак, специфіка управління видатками в умовах воєнного стану, а також стратегії їх оптимізації для післявоєнного відновлення залишаються недостатньо дослідженими, що підкреслює необхідність подальшого вивчення цієї проблематики.

Критичний аналіз сучасних досліджень показує, що в умовах воєнного стану зростає потреба у вдосконаленні механізмів розподілу бюджетних коштів, підвищенні прозорості та ефективності їх використання, а також у запозиченні кращих міжнародних практик фінансування в кризових умовах. Проблема полягає у недостатній адаптивності бюджетної системи України до мінливих економічних і соціальних умов, що вимагає розробки нових підходів до управління видатками. Так, актуальність дослідження обґрунтовується необхідністю формування

ефективної бюджетної політики, яка б забезпечувала стабільність у воєнний період та створювала підґрунтя для післявоєнної відбудови країни.

Мета дослідження: розробка рекомендацій щодо вдосконалення управління видатками Державного бюджету України в умовах воєнного стану та формування пропозицій для забезпечення ефективної бюджетної політики у післявоєнний період відбудови.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні засади формування видаткової частини Державного бюджету України;
- проаналізувати динаміку, структуру та пріоритетні напрями видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану;
- виявити ключові ризики та оцінити ефективність виконання видаткової частини Державного бюджету України в період воєнного стану;
- узагальнити зарубіжний досвід фінансування бюджетних видатків у кризових умовах та визначити можливості його адаптації до вітчизняних реалій;
- запропонувати шляхи оптимізації управління видатками Державного бюджету України та викласти перспективи вдосконалення бюджетної політики для післявоєнної відбудови.

Об'єктом дослідження є процеси формування, розподілу та управління видатками Державного бюджету України в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови.

Предметом дослідження є особливості управління видатками Державного бюджету України в умовах воєнного стану та напрями їх оптимізації для забезпечення ефективної бюджетної політики у післявоєнний період.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано комплекс наукових методів для дослідження управління видатками Державного бюджету України в умовах воєнного стану та їх оптимізації у післявоєнний період. Діалектичний підхід застосовано для аналізу взаємозв'язків економічних і соціальних факторів, що впливають на бюджетну політику. Індукція і дедукція використані для узагальнення теоретичних положень і формулювання висновків на

основі даних про видатки бюджету. Монографічне вивчення літературних джерел дозволило систематизувати теоретичну базу та визначити ключові проблеми. Порівняльний економічний аналіз застосовано для зіставлення структури та динаміки видатків за 2022–2024 роки та порівняння з міжнародним досвідом. Методи статистичної обробки даних (графічний, табличний, розрахунок абсолютних і відносних показників, горизонтальний, вертикальний, трендовий аналіз) використані для оцінки структури, динаміки та ефективності видатків, виявлення тенденцій і ризиків. Фундаментальний аналіз фінансового середовища допоміг оцінити вплив воєнного стану, інфляції та обмеженості ресурсів на бюджет.

Апробація матеріалів кваліфікаційної роботи. Лисенко А.К. Напрями вдосконалення управління видатками державного бюджету в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. *Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. Том 1. С. 75-77.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені рекомендації щодо оптимізації управління видатками Державного бюджету України в умовах воєнного стану можуть бути використані органами державної влади, зокрема Міністерством фінансів України та Державною казначейською службою, для підвищення ефективності розподілу бюджетних ресурсів. Пропозиції щодо вдосконалення бюджетної політики, сформовані з урахуванням міжнародного досвіду, сприятимуть забезпеченню фінансової стабільності та підтримці післявоєнної відбудови. Отримані результати також можуть бути застосовані в процесі розробки стратегічних планів для місцевих бюджетів та у навчальних програмах для підготовки фахівців із бюджетного менеджменту.

Інформаційна база дослідження. Дослідження ґрунтується на законодавчих і нормативних документах, що регулюють бюджетний процес в Україні, зокрема Законах України «Про Державний бюджет», постановках Кабінету Міністрів України та нормативних актах Міністерства фінансів України. Використано

статистичні дані Державної казначейської служби України, аналітичні звіти Національного банку України, експертні оцінки міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк). Також проаналізовано наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із питань бюджетної політики, статистичну звітність про виконання Державного бюджету України за 2022–2024 роки та матеріали профільних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 82 сторінках, містить 24 таблиці, 14 рисунків. Список використаних джерел складає 69 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Актуальність питання теоретичних засад формування видаткової частини державного бюджету зумовлена ключовою роллю бюджету у забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку держави. Саме через видаткову частину реалізуються основні функції держави — соціальна, економічна, оборонна, екологічна тощо [1, с.14]. В умовах динамічних змін світової економіки, фінансової нестабільності та зростання соціальних потреб суспільства особливої ваги набуває наукове обґрунтування підходів до формування бюджетних видатків, їх ефективного розподілу та раціонального використання.

Сучасні виклики, зокрема військові дії, необхідність післявоєнного відновлення, посилення соціального захисту населення та інтеграція України до європейського економічного простору, вимагають перегляду теоретичних і методологічних підходів до планування та управління видатковою частиною бюджету. Недосконалість існуючої системи розподілу бюджетних ресурсів, проблеми неефективного витрачання коштів та низький рівень фінансової дисципліни зумовлюють потребу у вдосконаленні теоретичних засад формування видатків як передумови підвищення результативності бюджетної політики держави.

Економічний розвиток тісно пов'язаний із бюджетом, адже саме через бюджетну систему перерозподіляється близько 60% валового внутрішнього продукту [17, с.11]. Кошти, акумульовані у бюджеті, виступають важливим інструментом впливу на темпи соціально-економічного зростання держави. За рахунок бюджетних ресурсів здійснюється підтримка малозабезпечених сімей, фінансуються ключові галузі — освіта, охорона здоров'я, судова система, правоохоронні органи, а також забезпечується формування оборонного потенціалу країни.

Бюджетні видатки сприяють реалізації численних програм соціально-економічного та культурного розвитку, підвищенню рівня добробуту населення й покращенню якості життя. Вони відіграють суттєву роль у втіленні державної економічної політики. У наукових джерелах зазначається, що видатки бюджету є важливою складовою національних витрат та відображають економічні відносини, які виникають у процесі використання державою бюджетних ресурсів.

За допомогою бюджету держава акумулює фінансові ресурси у вигляді податків, зборів та інших платежів і спрямовує їх на покриття загальнодержавних потреб — таких як освіта, охорона здоров'я, оборона, культура, громадська безпека, захист довкілля та соціальне забезпечення населення [10, с.2; 5]. Також бюджет використовується для підтримання функціонування державного устрою, системи влади та управління [3]. У сучасних умовах економічного й соціального розвитку однією з найактуальніших проблем у сфері бюджетних видатків є те, що, за результатами досліджень, навіть пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку не завжди забезпечують досягнення запланованих результатів. Це зумовлено необхідністю підвищення ефективності функціонування соціальної сфери та вдосконалення механізмів економічного зростання.

Видатки державного бюджету мають ключове значення для розвитку країни та суспільства. Вони становлять основу фінансування економічних, адміністративних, соціальних, культурних та інших програм, сприяють розширенню кредитування юридичних і фізичних осіб, формують умови для функціонування ринкових відносин, а також підтримують розвиток міжнародного співробітництва та інших важливих сфер діяльності. Основні підходи до вивчення проблематики державних видатків подані в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Тлумачення ключових понять, що стосуються проблематики державних
видатків**

Термін	Пояснення
Державні видатки	Це система грошових відносин, що виникають на завершальному етапі розподілу фінансових ресурсів між суб'єктами економіки з метою фінансування процесів відтворення та задоволення різних суспільних потреб.
Видатки бюджету	Це грошові кошти, які спрямовуються на реалізацію програм, заходів і проєктів, визначених відповідним бюджетом.
Видатки загального фонду	Це витрати, що покриваються з доходів загального фонду бюджету та не мають конкретно закріплених джерел фінансування.
Видатки спеціального фонду	Це кошти, що використовуються з цільових фондів, створених для фінансування певних напрямів чи проєктів.
Цільове спрямування коштів	Передбачає використання бюджетних ресурсів виключно відповідно до затверджених напрямів, визначених у бюджеті.
Фінансування бюджетних видатків	Це процес виділення коштів із відповідних бюджетів згідно з правовими нормами для виконання завдань органів державної влади та місцевого самоврядування з метою задоволення суспільних потреб.
Субвенції	Це міжбюджетні трансферти, що надаються для реалізації певних завдань або цілей у порядку, встановленому органом, який ухвалив рішення про їх надання.
Базова та реверсна дотація	Це статті видатків загального фонду, які не підлягають скороченню під час перегляду або зменшення бюджетних призначень.
Таємні видатки	Це кошти, передбачені для фінансування діяльності державних органів, пов'язаної із забезпеченням національної безпеки та оборони.

Джерело: складено автором на основі [4; 8; 9; 12; 13]

Своєю чергою, форми управління видатковою частиною бюджету відображають різні способи та напрями діяльності уповноважених органів, які

відповідають за розпорядження бюджетними коштами на всіх етапах бюджетного процесу. Умовно ці форми можна поділити на чотири основні групи (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Форми управління видатковою частиною бюджету

Форма управління	Особливості
Процедурна	Застосування юридичних правил для регулювання процесів. Включає розробку та видачу регуляторних документів і вказівок, що визначають суть операцій. Використовується для фіксації стандартів, правил, основних ідей та механізмів розподілу бюджетних витрат.
Організаційна	Передбачає ухвалення групових чи особистих рішень для координації дій. Такі рішення є персоналізованими та спрямовані на вибір найкращого підходу до вирішення питань, пов'язаних з структурою витрат бюджету.
Нормативна	Використання адміністративних стандартів. Включає створення персональних управлінських документів. Ці документи не безпосередньо пов'язані з дотриманням законів, але регулюють конкретні аспекти витрат.
Матеріально-технічна	Включає виконання практичних операцій з ресурсами. Забезпечує технічну підтримку процесів управління, організацію роботи з обладнанням та документами для ефективного функціонування системи витрат бюджету.

Джерело: складено автором на основі [13, с.48]

Варто наголосити, що однією з найуживаніших форм організації виконання видаткової частини бюджету в органах державного управління, а також у різних установах і організаціях, є організаційна форма. Її поширеність зумовлена тим, що такі дії здійснюються як в межах самого органу управління, так і за його межами. Економічна класифікація видатків бюджету використовується для розмежування витрат бюджетних установ і отримувачів бюджетних коштів за їхньою економічною сутністю, із чітким поділом за видами — оплатою праці, господарськими витратами, нарахуваннями, соціальними виплатами

(трансфертами) населенню тощо. Згідно з цією класифікацією, видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні [1, с.14].

Слід підкреслити, що до складу бюджетних витрат входять видатки бюджету, погашення державного боргу, розміщення бюджетних коштів на депозитних рахунках, надання кредитів із бюджету, а також придбання цінних паперів. Для ефективної реалізації політики управління видатками державного бюджету необхідно визначити її ключові елементи [4]. З огляду на теоретичні засади управлінської науки та структуру бюджетного менеджменту, ці елементи доцільно класифікувати у дві групи (рис. 1.1): за стадіями бюджетного процесу та за змістом бюджетної діяльності [1, с.15].

Джерело: складено автором на основі [1, с.15]

Рис. 1.1 Складові управління видатками державного бюджету

Слід зазначити, що поділ основних елементів управління бюджетними видатками на дві групи дозволяє глибше усвідомити сутність цього процесу. Так, перша група охоплює складові, що відповідають окремим стадіям бюджетного механізму й відображають сукупність організаційно-технічних дій, які здійснюються на кожному етапі. Друга група включає інструменти, методи та

прийоми, що застосовуються під час виконання бюджетного процесу на всіх його стадіях [1, с.15].

Варто наголосити, що система управління бюджетними видатками включає два взаємопов'язані ключові елементи – об'єкт і суб'єкт. Об'єктом у даному випадку є самі видатки бюджету, тоді як суб'єктом виступає сукупність органів, що здійснюють управління цими видатками. Такі органи умовно поділяються на три основні групи (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Органи управління бюджетними видатками

Група органів	Назва групи	Склад
I група	Органи загального управління видатками бюджету	Органи законодавчої влади: Президент України, Верховна Рада України, Верховна рада АРК, місцеві ради. Органи виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів АРК, державні адміністрації, виконавчі комітети.
II група	Органи оперативного управління видатками бюджету	Органи системи Міністерства фінансів України, Державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата.
III група	Органи нефінансового профілю	Управлінські структури, насамперед галузеві міністерства та відомства, а також підприємства, організації, установи, керівники яких наділені функціями розпорядників коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Джерело: складено автором на основі [4; 13, с.36]

У науковій літературі Ю. Петрик наголошує, що видатки бюджету представляють собою систему економічних відносин, за допомогою яких держава здійснює використання централізованих фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій та завдань. Під бюджетними видатками розуміють грошові кошти, спрямовані на виконання заходів і програм, передбачених відповідним бюджетом,

за винятком сум, що використовуються для погашення основного боргу чи покриття бюджетного надлишку [15, с.8].

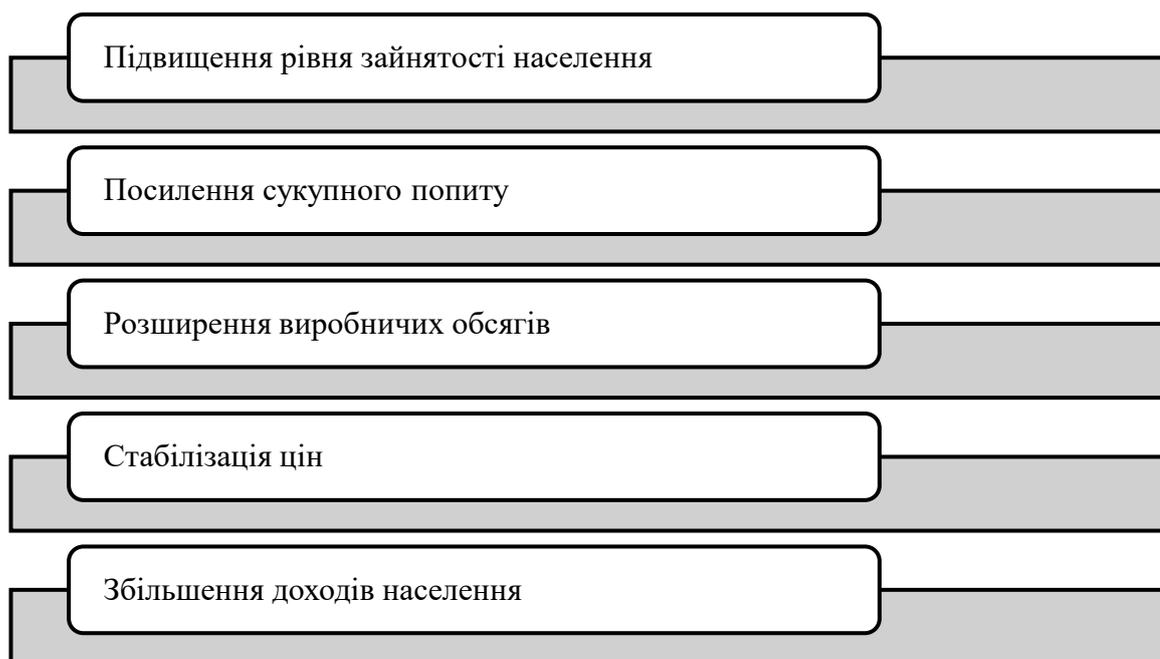
Деякі науковці визначають видатки бюджету як нормативно закріплені положення та розпорядження, що регламентують порядок використання бюджетних ресурсів [23, с.97].

Автор наголошує, що соціально-економічна сутність бюджетних асигнувань зумовлюється функціями та характером держави, рівнем економічного розвитку країни, формами надання бюджетних трансфертів, а також ступенем взаємозв'язку між державним і національними бюджетами [23, с.97].

На думку М. Кужелева, категорія «видатки бюджету» тісно пов'язана з поняттям бюджетного запиту — початкового документа, у якому визначаються фінансові потреби конкретного підрозділу. Процедура формування бюджетного запиту має дворівневу структуру погодження, що передбачає його розгляд у напрямку «знизу вгору» та «зверху вниз». У ході публічних слухань, які проводяться Конгресом (на рівні штату) або представницькими органами (на місцевому й регіональному рівнях), бюджетні запити трансформуються в бюджетні асигнування, після чого кошти розподіляються між місцевими органами влади, міністерствами, департаментами та іншими розпорядниками бюджетних ресурсів. Виконавчі органи та головні розпорядники бюджетних коштів посідають нижчий рівень у цій ієрархії порівняно з бюджетними асигнуваннями [11, с.42].

Важливо усвідомлювати, що бюджетні видатки виступають важливим індикатором соціально-економічної політики держави. Їх економічна сутність полягає у спрямуванні фінансових ресурсів на розв'язання актуальних проблем, що виникають у господарському та соціальному житті країни. Через систему бюджетних видатків держава реалізує свої основні функції та здійснює регулювання економічних і соціальних процесів.

Завдяки бюджетним видаткам держава має можливість впливати на рівень зайнятості населення, динаміку підприємницької активності, формування сукупного попиту, регулювання цінової політики, а також стимулювати макроекономічне зростання (рис. 1.2).

Джерело: складено автором на основі [15, с.9]

Рис. 1.2 Вплив державних бюджетних видатків на економічний розвиток

Відповідно до приписів бюджетного кодексу України, бюджетна класифікація — це уніфікована система впорядкування та групування доходів, видатків і бюджетних закупівель за їх економічним змістом, функціональним призначенням, організаційною структурою та іншими ознаками відповідно до норм законодавства України та міжнародних стандартів [4].

Одним із ключових елементів бюджетної класифікації є класифікація видатків бюджету. Згідно зі статтею 10 Бюджетного кодексу України, видатки бюджету поділяються за такими напрямками (рис. 1.3):

- за функціональним призначенням — відповідно до завдань і сфер діяльності (функціональна класифікація видатків);
- за економічним змістом — з урахуванням економічної сутності операцій, що здійснюються (економічна класифікація видатків);
- за відомчою належністю — залежно від розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків);
- за кошторисним планом — відповідно до запланованих бюджетних асигнувань (класифікація за кошторисом).

Джерело: склаено автором на основі [4]

Рис. 1.3 Класифікація видатків бюджету за напрямками

В той же час, структура функціональної, економічної та відомчої класифікації видатків бюджету (за ст. 10 БКУ) представлена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Структура функціональної, економічної та відомчої класифікації видатків бюджету (за ст. 10 БКУ)

Класифікація	Структура
Функціональна класифікація видатків	Видатки групуються за функціями держави, які виконуються органами влади. Структура включає чотири рівні: розділи, підрозділи, групи, підгрупи. Код складається з чотирьох знаків. Основні функції (розділи): <ul style="list-style-type: none"> - 0100: Загальнодержавні функції. - 0200: Оборона. - 0300: Громадський порядок, безпека та судова влада. - 0400: Економічна діяльність. - 0500: Охорона навколишнього природного середовища. - 0600: Житлово-комунальне господарство. - 0700: Охорона здоров'я. - 0800: Духовний та фізичний розвиток. - 0900: Освіта. - 1000: Соціальний захист та соціальне забезпечення.

Продовження таблиці 1.4

Економічна класифікація видатків	Видатки поділяються за економічною сутністю операцій: поточні видатки (оплата праці, нарахування, господарські витрати, соціальні виплати тощо) та капітальні видатки (придбання основних засобів, капітальні трансферти тощо). Структура включає чотири рівні: категорії, групи, підгрупи, види. Код складається з чотирьох знаків (перший знак - 2 для поточних, 3 для капітальних). Основні категорії: оплата праці, використання товарів і послуг, соціальне забезпечення, капітальні видатки тощо. Джерело: складено автором на основі [3].
Відомча класифікація видатків	Видатки групуються за головними розпорядниками бюджетних коштів (міністерства, відомства тощо). Код складається з трьох знаків, що ідентифікує розпорядника. Структура: перелік головних розпорядників з відповідними кодами. Джерело: складено автором на основі [3].
Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету	Видатки групуються за бюджетними програмами, які реалізують конкретні завдання. Код бюджетної програми складається з 7 знаків: перші 3 знаки - код функціональної класифікації (розділ, підрозділ або група функцій); наступні 2 знаки - код відповідального виконавця (головного розпорядника); останні 2 знаки - порядковий номер бюджетної програми в межах виконавця. Кожна програма має чітку мету, завдання та показники ефективності.

Джерело: складено автором на основі [4;16]

Оскільки наведена система не охоплює всі аспекти бюджетних видатків, доцільно доповнити її додатковими класифікаційними ознаками, зокрема [15, с.10-11]:

- за джерелами фінансування — видатки загального та спеціального фондів;
- за етапами використання коштів — касові та фактичні видатки;
- за напрямками використання — народне господарство, соціально-культурна сфера, освіта і наука, оборона, зовнішньоекономічна діяльність, створення резервів тощо;
- за цільовим призначенням — оплата праці, утримання установ, операційні витрати, поточні й капітальні ремонти, надання субсидій, кредитів та інші виплати;

- за впливом на господарську діяльність — поточні видатки та видатки розвитку;
- за рівнем оцінювання — кількісні та якісні показники.

Варто зауважити, що поєднання загальної класифікації з функціональним підходом до групування видатків дає змогу сформувати більш комплексну та деталізовану систему класифікації бюджетних витрат, як це продемонстровано на відповідному рисунку.

Видатки, що здійснюються з бюджетного фонду, належать до загального фонду бюджету, тоді як видатки, профінансовані за рахунок позабюджетних коштів, відносяться до спеціального фонду. Підсумування витрат певного виду здійснюється на основі кошторисів видатків, які є основними фінансовими документами, що визначають загальний обсяг фінансування установи, джерела цільових надходжень, напрями використання коштів і розподіл асигнувань за кварталами [4].

Одним із провідних напрямів використання бюджетних ресурсів є видатки на утримання бюджетних установ.

З огляду на подвійний характер кошторисних витрат, вони поділяються на касові та фактичні [5, с. 418]. До касових відносять усі платежі, здійснені у готівковій або безготівковій формі (через чеки чи зареєстровані рахунки). У разі повернення коштів на рахунок відбувається відновлення або зменшення суми касових витрат. Основною метою обліку касових операцій є контроль за цільовим використанням бюджетних коштів відповідно до бюджетних призначень.

Фактичні витрати — це реальні, документально підтвержені витрати, понесені установою в процесі виконання своїх функцій. До них належать, зокрема, виплати кредиторам, нарахована, але ще не виплачена заробітна плата та інші компенсаційні виплати.

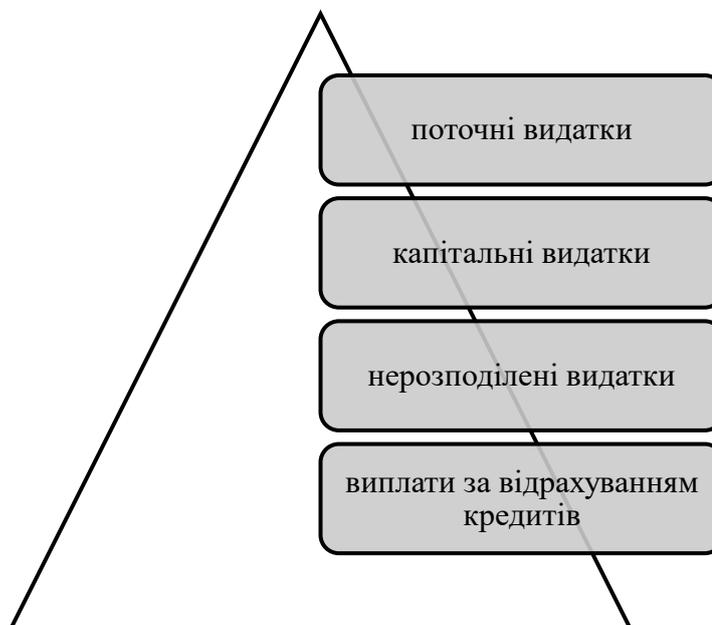
Встановлено, що фактичні витрати відображають реальне виконання бюджетних зобов'язань і виступають показником ефективності виконання бюджету певною установою. За умови повного виконання запланованих обсягів робіт фактичні витрати повинні відповідати сумі передбачених асигнувань. Проте

на практиці фактичні витрати часто не збігаються з касовими ні за часом, ні за сумою. Наприклад, якщо частина коштів, розміщених на рахунках у банку або казначействі, спрямовується на формування матеріальних запасів, утворюється дебіторська заборгованість, а невикористані кошти залишаються на рахунку чи в касі. У разі, коли для розрахунків використовуються матеріальні цінності (наприклад, дорогоцінні метали), фактичні витрати можуть бути меншими за касові. Навпаки, якщо у розпорядженні установи є певні запаси, фактичні витрати, пов'язані з виконанням робіт, можуть перевищувати касові, оскільки використання матеріалів не зменшує залишків грошових коштів у бухгалтерському обліку [15, с.12].

Якщо отримані з банку або казначейства кошти використовуються безпосередньо за призначенням — для оплати комунальних послуг, ремонтних робіт, зв'язку, енергоносіїв та інших витрат, — тоді фактичні витрати дорівнюють касовим. Такі витрати належать до прямих видатків. У бюджетних установах касові та фактичні витрати плануються та обліковуються за єдиними бюджетними статтями [15, с.12].

Економічна класифікація видатків деталізує напрями використання бюджетних ресурсів за об'єктивними ознаками — оплатою праці, комунальними платежами, соціальними виплатами, витратами на виробничу діяльність тощо. Це дає можливість виокремити захищені статті бюджету та забезпечити уніфікований підхід до фінансування всіх розпорядників і одержувачів коштів.

Згідно з економічною класифікацією, бюджетні витрати поділяються на такі основні категорії (рис. 1.4).

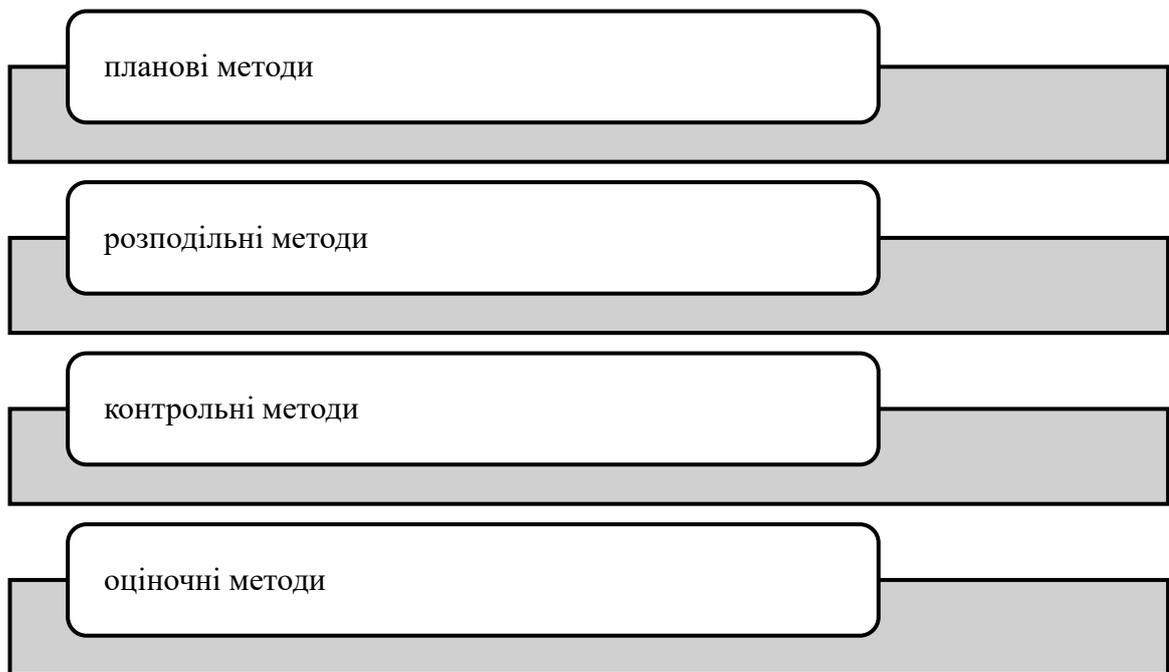
Джерело: складено автором на основі [4; 15, с.13]

Рис. 1.4 Економічна класифікація бюджетних витрат

Так, поточні видатки охоплюють витрати, що не пов'язані з придбанням основних засобів. Капітальні видатки включають інвестиції в основний капітал, формування державних резервів і запасів, придбання землі, нематеріальних активів і капітальні трансферти.

Крім того, нерозподілені видатки визначаються відповідно до Закону про Державний бюджет України або рішень місцевих рад і охоплюють, зокрема, витрати з резервних фондів. Категорія «виплати за відрахуванням кредитів» охоплює бюджетні платежі, що формують фінансові вимоги до інших суб'єктів та передбачають подальше повернення коштів [4].

Методи управління видатками державного бюджету (рис. 1.5). Управління видатками державного бюджету є складним процесом, що включає планування, розподіл, контроль і оцінку використання бюджетних коштів.

Джерело: складено автором

Рис. 1.5 Методи управління видатками державного бюджету

Так, основні методи управління видатками можна класифікувати за такими напрямками:

1. Планові методи: передбачають формування бюджетних призначень на основі прогнозів економічного розвитку, аналізу потреб і пріоритетів держави. Використовуються інструменти бюджетного прогнозування, такі як середньострокове планування (на 3–5 років), яке дозволяє враховувати макроекономічні показники (ВВП, інфляцію, дефіцит). Наприклад, в Україні застосовується програмно-цільовий метод, де видатки прив'язуються до конкретних програм і очікуваних результатів, що підвищує ефективність і прозорість.

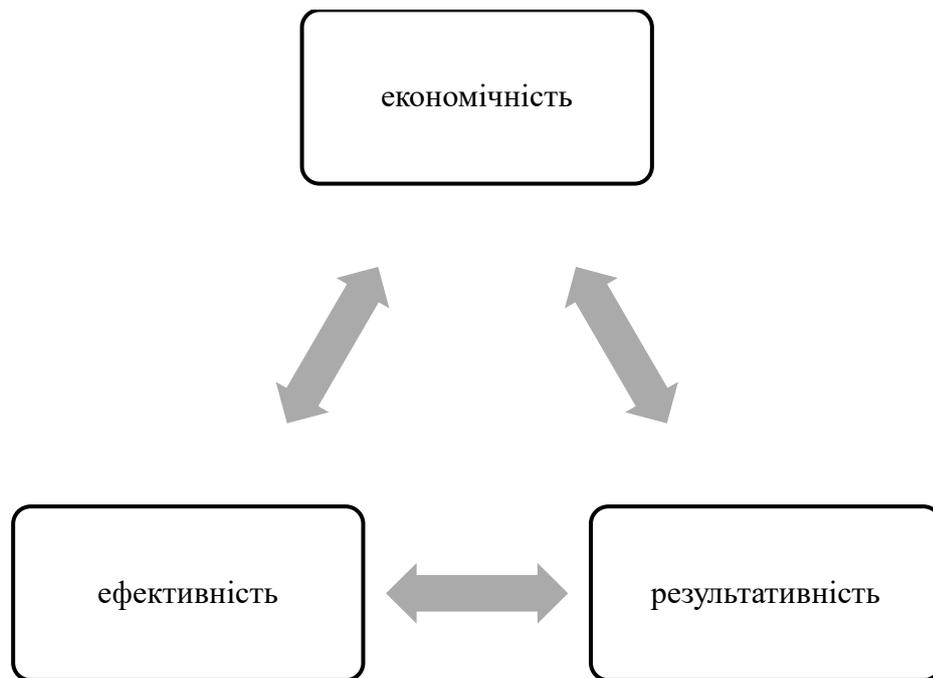
2. Розподільні методи: включають розподіл коштів між розпорядниками (міністерствами, відомствами) через бюджетні асигнування. Використовуються нормативи фінансування (наприклад, на душу населення для соціальних видатків) та конкурентні процедури, як публічні закупівлі через систему ProZorro, для мінімізації корупції та оптимізації витрат.

3. Контрольні методи: забезпечують моніторинг виконання видатків через внутрішній і зовнішній контроль. Внутрішній контроль здійснюється Державною казначейською службою шляхом перевірки цільового використання коштів, а зовнішній — Рахунковою палатою та громадським наглядом. Методи включають аудит, фінансовий моніторинг і звітність, з використанням цифрових інструментів (наприклад, Єдиний веб-портал використання публічних коштів).

4. Оціночні методи: полягають в аналізі ефективності видатків за допомогою індикаторів результативності, таких як КРІ (ключові показники ефективності) для програм. Застосовуються методи економічного аналізу (горизонтальний, вертикальний, трендовий) та моделі оцінки, як *cost-benefit analysis* (аналіз витрат і вигод), для коригування майбутніх бюджетів.

Слід зазначити, що важливою особливістю сучасної економічної класифікації є розподіл видатків за економічною ознакою, що дозволяє об'єднати їх у єдину систему з чітким розмежуванням поточних і капітальних витрат. Для кожної категорії встановлюється чотиризначний код. Під капітальними витратами розуміються платежі, пов'язані з придбанням активів довгострокового використання, стратегічних запасів, земельних ділянок і нематеріальних ресурсів.

Критерії оцінки ефективності видатків державного бюджету. Оцінка ефективності видатків державного бюджету є ключовим елементом бюджетного менеджменту, що дозволяє визначити, наскільки раціонально використовуються публічні ресурси для досягнення поставлених цілей. Згідно з науковими дослідженнями, основні критерії оцінки ґрунтуються на принципах «3Е» (*economy* – економічність, *efficiency* – ефективність, *effectiveness* – результативність), які широко застосовуються в міжнародній практиці (рис. 1.6).

Джерело: складено автором на основі [25;19;36;48;18;26]

Рис. 1.6 Критерії оцінки ефективності видатків державного бюджету

Ці критерії допомагають аналізувати не лише витрати, а й їхній вплив на соціально-економічний розвиток. Нижче наведено детальний опис ключових критеріїв з посиланнями на наукові джерела.

1. Економічність (Economy): цей критерій оцінює мінімізацію витрат на досягнення певного результату без втрати якості. Він фокусується на порівнянні фактичних витрат з плановими або ринковими стандартами, наприклад, через аналіз одиничних витрат (unit costs) на надання послуг. Якщо витрати нижчі за аналогічні в інших країнах чи секторах, видатки вважаються економічними. У дослідженні про дизайн spending reviews в IMF підкреслюється, що економічність оцінюється шляхом порівняння витрат на доставку послуг, що допомагає виявити неефективні витрати. Аналогічно, в моделі оцінки ефективності державних видатків за допомогою методу DEA (Data Envelopment Analysis) економічність розглядається як базовий показник для міжнародних порівнянь [25;19].

2. Ефективність (Efficiency): критерій вимірює оптимальне використання ресурсів для досягнення максимального виходу (output) на одиницю вкладених коштів. Він включає аналіз співвідношення «вхід – вихід» (input-output),

наприклад, через моделі cost-benefit analysis або КРІ (ключові показники ефективності). Ефективність вважається високою, якщо з меншими ресурсами досягається той самий результат. У бібліометричному аналізі ефективності урядового бюджету ефективність трактується як відповідність видатків запланованим політикам з мінімальними втратами, з акцентом на бюджетну ефективність. Дослідження Світового банку про зв'язок оцінки та бюджетування зазначає, що ефективність максимізується через інтеграцію оцінок у бюджетний процес, де аналізується продуктивність видатків [36, с.1556; 48].

3. Результативність (Effectiveness): цей критерій оцінює ступінь досягнення стратегічних цілей і вплив видатків на кінцеві результати (outcomes), такі як зростання ВВП, зменшення бідності чи покращення соціальних показників. Він фокусується на якісних аспектах, наприклад, через оцінку мультиплікативного ефекту видатків. У статті про вимірювання ефективності бюджетних видатків на основі DEA результативність аналізується через міжнародні порівняння, де ефективність визначається досягненням соціально-економічних цілей. Аналогічно, в економічній оцінці для розподілу ресурсів у місцевому уряді результативність розглядається як ключовий компонент, де оцінюється вплив на суспільне благо [18, с.92; 26].

Додаткові критерії, такі як прозорість (доступність звітності) та цільовість (відповідність законодавству), часто інтегруються в загальну оцінку, як зазначається в аналізі факторів ефективності бюджетної політики. Методи оцінки включають DEA, статистичний аналіз та аудити, що дозволяють комплексно вимірювати ефективність видатків [49].

Кошторисні класифікації відіграють важливу роль в організації фінансової діяльності бюджетних установ, оскільки є базою для планування витрат, ведення бухгалтерського обліку та формування звітності. Вони забезпечують системність, прозорість і аналітичність бюджетного процесу.

Поглиблений аналіз класифікації видатків свідчить про необхідність подальшого її вдосконалення та розширення за додатковими ознаками. Це сприятиме підвищенню контролю за цільовим використанням бюджетних коштів,

зниженню нераціональних витрат, удосконаленню планування майбутніх асигнувань і поліпшенню аналізу минулих витрат. У процесі реформування бюджетної класифікації доцільно враховувати як міжнародний досвід управління державними фінансами, так і особливості економічного розвитку України.

Отже, у процесі дослідження з'ясовано, що видатки державного бюджету є ключовим інструментом реалізації соціально-економічної політики держави. Через них забезпечується фінансування основних функцій держави — соціальної, економічної, оборонної, управлінської тощо.

Встановлено, що формування видаткової частини бюджету ґрунтується на принципах цільового, ефективного та раціонального використання коштів. У сучасних умовах особливого значення набуває підвищення прозорості, результативності та контролю за використанням бюджетних ресурсів.

Розкрито зміст основних понять, пов'язаних із бюджетними видатками, а також охарактеризовано класифікаційні підходи до їх групування — функціональний, економічний, відомчий і кошторисний. Це забезпечує системність і чіткість у плануванні та аналізі бюджетних потоків.

Наголошено, що ефективне управління видатковою частиною державного бюджету є необхідною умовою стабільного економічного розвитку, соціальної справедливості та фінансової стійкості держави.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

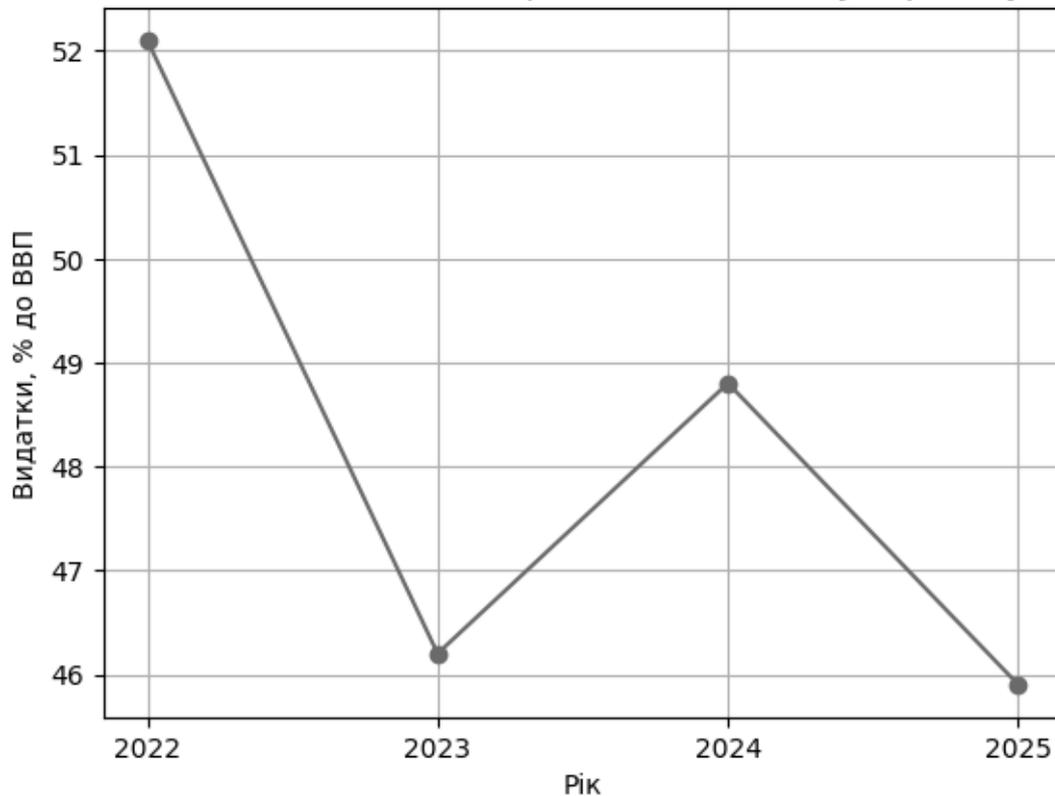
2.1. Аналіз динаміки та структури видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану

Актуальність дослідження видатків Державного бюджету України в умовах воєнного стану зумовлена глибокими трансформаціями бюджетної системи внаслідок повномасштабної збройної агресії. Воєнні дії спричинили значний перерозподіл фінансових ресурсів на користь оборони та безпеки, на тлі скорочення доходів бюджету, руйнування економіки й зростання соціальних потреб. Посилення бюджетного дефіциту та залежності від міжнародної допомоги актуалізує аналіз ефективності, структури та механізмів фінансування видатків. Дослідження динаміки і структури бюджетних витрат дає змогу оцінити стійкість фінансової системи, обґрунтувати напрями вдосконалення бюджетної політики та сформулювати підходи до фінансового забезпечення відновлення країни.

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні з лютого 2022 року, аналіз динаміки та структури видатків державного бюджету набуває особливої актуальності, оскільки бюджетна політика стає ключовим інструментом забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та економічного відновлення. Воєнний стан спричинив радикальні зміни у фіскальній системі, змусивши переорієнтувати ресурси на пріоритетні напрями, такі як оборона та підтримка населення, що відображено в зростанні загальних видатків та їх реструктуризації. Згідно з дослідженнями, введення воєнного стану призвело до зростання видатків на 81,5% у 2022 році порівняно з 2021 роком, з подальшим уповільненням темпів, але збереженням високого рівня дефіциту [51, с.52].

Динаміка видатків державного бюджету України в період 2022–2025 років характеризується значним збільшенням обсягів, зумовленим необхідністю фінансування оборонних потреб та подолання наслідків агресії (рис. 2.1).

Динаміка загальних видатків Державного бюджету України у % до ВВП

Джерело: складено автором на основі [14; 6]

Рис. 2.1 Динаміка видатків Державного бюджету України у відсотках до ВВП у 2022–2025 рр.

Примітка: за 2022–2024 рр. наведено фактичні показники; за 2025 р. — показник, розрахований на основі фактичного виконання Державного бюджету станом на 01.11.2025.

Як свідчать дані рис. 2.1, у період 2022–2025 рр. частка видатків Державного бюджету України у ВВП залишається надзвичайно високою. Пікове значення показника у 2022 році зумовлене різким зростанням оборонних і безпекових витрат у відповідь на повномасштабну збройну агресію. У наступні роки відбувається поступове зниження частки видатків у ВВП, однак навіть у 2025 році вона суттєво перевищує довоєнні рівні, що свідчить про збереження значного бюджетного навантаження на економіку в умовах воєнного стану [14, с.14; 6].

Окремо слід проаналізувати динаміку видатків Державного бюджету України за 2022–2024 роки та 2025 рік (станом на 01.11.2025), млрд грн (табл. 2.1).

Табл. 2.1

Динаміка видатків Державного бюджету України за 2022–2024 роки (факт) та 2025 рік (факт станом на 01.11.2025), млрд грн

Рік	Загальні видатки, млрд грн	Примітка
2022 (факт)	2476,7	Повний рік
2023 (факт)	3017,6	Повний рік
2024 (факт)	4479,0	Повний рік
2025 (факт)	3540,0	Січень-листопад; повний рік прогноз ~3900-4000 млрд грн

Джерело: складено автором на основі [7;11;28;38]

Аналіз видатків проводиться за функціональною (Додаток А), відомчою та економічною класифікаціями. Аналіз за функціональною класифікацією (табл. 2.2). Функціональна класифікація відображає розподіл видатків за функціями держави. У 2022–2025 роках спостерігається домінування оборони (зростання з 5% у довоєнний період до 55% у 2025), скорочення соціальних видатків та стабілізація економічних. Це свідчить про переорієнтацію на військові потреби, з ризиками для довгострокового розвитку.

Табл. 2.2

Структура видатків за функціональною класифікацією (питома вага, %)

Функція	2022 (факт)	2023 (факт)	2024 (факт)	2025 (на 01.11)
Загальнодержавні функції (0100)	10,5	9,2	8,5	8,3
Оборона (0200)	45,0	52,0	50,0	55,6

Продовження табл. 2.2

Громадський порядок і безпека (0300)	15,0	14,5	15,0	14,9
Економічна діяльність (0400)	5,0	3,5	4,4	2,7
Охорона навколишнього середовища (0500)	0,3	0,3	0,3	0,2
Житлово-комунальне господарство (0600)	0,5	0,4	0,2	0,2
Охорона здоров'я (0700)	5,5	5,0	4,8	4,2
Духовний та фізичний розвиток (0800)	0,5	0,4	0,3	0,3
Освіта (0900)	3,0	2,5	2,0	1,3
Соціальний захист (1000)	10,0	8,5	8,0	8,5
Інші (вкл. міжбюджетні трансферти)	4,7	3,7	6,5	4,0

Джерело: складено автором на основі [7;28;38]

Так, за функціональною класифікацією домінують видатки на оборону — частка зросла з близько 45% у 2022 р. до приблизно 55–56% у 2025 р. Водночас частка витрат на охорону здоров'я та освіту скорочується (охорона здоров'я — з 5,5% у 2022 до ~4,2% у 2025; освіта — до ~1,3%), що вказує на переорієнтацію ресурсів в умовах воєнного стану і посилення фіскального тиску на соціальну сферу.

Аналіз за відомчою класифікацією (табл. 2.3). Відомча класифікація групує видатки за головними розпорядниками (міністерствами, відомствами). Домінують Міноборони (близько 50% у 2025), Мінфін (обслуговування боргу) та Мінсоцполітики. У 2022–2025 спостерігається концентрація ресурсів у оборонних відомствах, з скороченням для цивільних.

Табл. 2.3

Структура видатків за відомчою класифікацією (основні розпорядники, млрд грн)

Розпорядник	2022	2023	2024	2025 (на 01.11)
Міноборони	804	1 390	1 869	2 267
Мінфін (борг)	180	252	124	282
Мінсоцполітики	178	220	190	345
МВС	200	250	300	400
Інші	426	560	1 054	785
Усього	1 788	2 672	3 737	4 079

Джерело: складено автором на основі [7;28;38]

Аналіз за економічною класифікацією (табл. 2.4). Економічна класифікація показує розподіл на поточні (94–95%) та капітальні (5–6%) видатки. Поточні домінують через оборону та соціалку, капітальні – на відновлення.

Так, дані показують значну концентрацію ресурсів у оборонних органах: фінансування Міноборони зросло з 804 млрд грн у 2022 р. до понад 2 200 млрд грн у 2025 р. (станом на 01.11.2025), що відображає пріоритет безпеки на тлі воєнних дій. Одночасно зростає частка коштів на обслуговування боргу та трансфери (Мінфін, Мінсоцполітики), що загострює потребу балансування між поточними оборонними потребами та довгостроковими соціально-економічними зобов'язаннями.

Таблиця 2.4

Структура видатків за економічною класифікацією (питома вага, %)

Елемент	2022	2023	2024	2025 (на 01.11)
Поточні видатки (2000)	94,0	94,5	94,0	94,4
- Оплата праці (2100)	30,0	31,0	30,5	31,3

Продовження табл. 2.4

- Товари та послуги (2200)	28,0	29,0	28,5	29,2
- Соціальне забезпечення (2700)	15,0	13,0	12,5	12,9
- Інші поточні	21,0	21,5	22,5	21,0
Капітальні видатки (3000)	6,0	5,5	6,0	5,6

Джерело: складено автором на основі [7;28;38]

Так, поточні видатки домінують у структурі (приблизно 94–94,5% у 2022–2025), а капітальні — залишаються низьким відсотком (близько 5–6%). Це свідчить про короткострокову спрямованість фінансування (обслуговування, оплата праці, товари/послуги) заради оперативних потреб без належного нарощення інвестицій в інфраструктурне відновлення, що може стримувати післявоєнне відновлення економіки.

Співвідношення загального та спеціального фондів. Загальний фонд – 90–92% видатків (загальні цілі), спеціальний – 8–10% (цільові, напр. дорожній фонд). У 2022–2025 частка спеціального зменшується через переорієнтацію на загальні воєнні потреби.

Таблиця 2.5

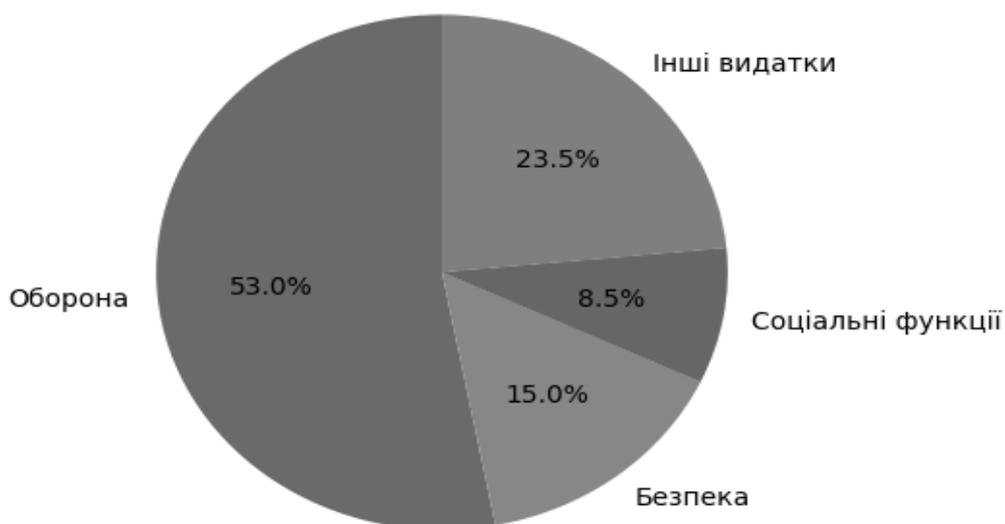
Співвідношення фондів (млрд грн, % від загальних видатків)

Фонд	2022	2023	2024	2025 (на 01.11)
Загальний	1 609 (90%)	2 418 (90,5%)	3 363 (90%)	3 711 (91%)
Спеціальний	179 (10%)	254 (9,5%)	374 (10%)	368 (9%)

Джерело: складено автором на основі [7;28;38]

Структура планових видатків на 2025 рік. Планові видатки: 3 929 млрд грн, з домінуванням оборони (53%), соціальних функцій (8,5%), безпеки (15%), що представлена на рис. 2.2.

Структура планових видатків на 2025 рік

Джерело: складено автором на основі [6]

Рис. 2.2 Структура планових видатків на 2025 р.

Порівняння з кредитуванням та фінансуванням. Кредитування – 0,5–1% видатків (чисте 39 млрд у 2025). Фінансування – через борг (1,7 трлн грн зовнішніх позик), дефіцит 1 602 млрд грн (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Порівняння видатків, кредитування та фінансування (млрд грн)

Показник	2022	2023	2024	2025
Видатки	1 788	2 672	3 737	4 079
Чисте кредитування	-9	-5	0	39
Фінансування (дефіцит)	1 200	1 500	1 600	1 602

Джерело: складено автором на основі [7;62]

Структура видаткової частини Державного бюджету України у 2025 році зазнала глибоких і системних змін, що безпосередньо пов'язані з потребами воєнного часу та необхідністю забезпечення обороноздатності держави. Найбільш

суттєвою рисою є домінування сектору оборони та безпеки, частка якого досягає 53% усіх бюджетних видатків, що у номінальному вираженні становить близько 2,2 трлн грн. У межах цього напряму значний обсяг ресурсів, а саме 488 млрд грн, спрямовується на закупівлю, технічне переоснащення та модернізацію озброєнь, що свідчить про пріоритетність зміцнення військового потенціалу та забезпечення сучасного рівня національної оборони [14; 6].

Соціальна складова також зберігає вагоме, хоча й відносно зменшене значення. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення формують 8,47% бюджетних ресурсів, що відповідає 345 млрд грн. Це зумовлено необхідністю підтримки найбільш вразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сімей військовослужбовців та інших груп, які зазнали негативного впливу збройного конфлікту [14; 6].

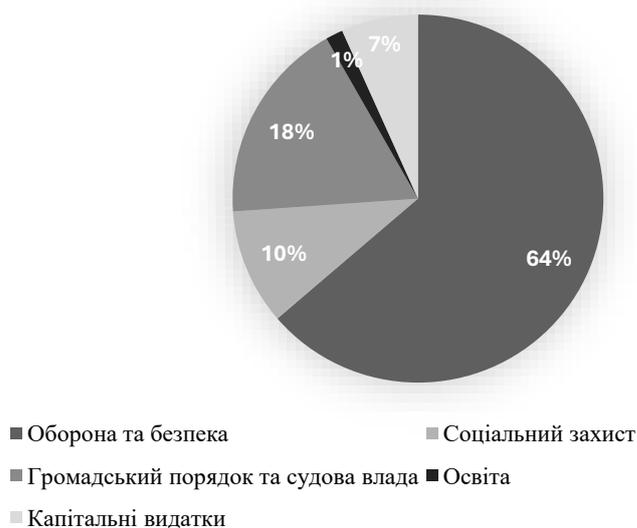
Значна частка припадає на фінансування громадського порядку, безпеки та діяльності судової влади – 14,89% або 607 млрд грн. Це пов'язано з потребою стабілізувати правопорядок, забезпечити функціонування правоохоронних органів і судової системи в умовах підвищених ризиків та зростання навантаження на ці інституції [14; 6].

Натомість видатки на розвиток людського капіталу – зокрема освіту й охорону здоров'я – залишаються порівняно низькими. У 2025 році на освіту передбачено лише 1,26% загальних видатків, тоді як охорона здоров'я становить 4,17%. Такі пропорції відображають вимушене зміщення бюджетних пріоритетів на користь оборонних потреб, хоча водночас створюють ризики довгострокового уповільнення розвитку соціальної сфери [14; 6].

Капітальні видатки демонструють зростання до 5,58% (227 млрд грн), що може свідчити про прагнення держави не лише задовольнити невідкладні потреби, а й започаткувати або підтримати процеси відновлення та модернізації інфраструктури. Особливо вагомою є частка видатків на придбання основних засобів — 3,57%, що вказує на тенденцію до оновлення матеріально-технічної бази у різних секторах [14; 6].

Міжнародні оцінки наголошують, що така структура видатків, за умов значного дисбалансу між оборонними та цивільними сферами, призводить до формування одного з найбільших бюджетних дефіцитів серед країн, що перебувають у стані війни. Станом на 2025 рік дефіцит державного бюджету оцінюється на рівні 18,84% ВВП [14; 6].

Узагальнено зазначені характеристики можна відобразити на рис. 2.3.

Джерело: складено автором на основі [6]

Рис. 2.3 Структура фактичних видатків державного бюджету України на 2025 р.

Порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення, структура державних видатків України зазнала суттєвих змін, що свідчать про помітний перерозподіл ресурсів у відповідь на поточну безпекову та економічну ситуацію. Так, частка витрат на оборону зросла надзвичайно істотно — з менше ніж 5% у 2019 році до понад 55% у 2025 році. Водночас соціальні видатки зазнали скорочення: загальний обсяг фінансування соціальної сфери зменшився на 33 млрд грн порівняно з 2024 роком, при цьому фінансування пенсійних виплат скоротилося на 12,8%, а субсидій на житлово-комунальні послуги — на 8%.

Ця динаміка також відображає значну залежність держави від зовнішньої фінансової підтримки. Так, обсяг міжнародної допомоги очікується на рівні до 38,4 млрд доларів США у 2025 році, що створює додаткові ризики виконання бюджету через геополітичні фактори та невизначеність на світовій арені.

Економетричний аналіз підтверджує наявність прямої залежності між зростанням державних видатків та збільшенням дефіциту бюджету. Зокрема, розрахунки свідчать, що збільшення видатків на 1 млрд грн у середньому призводить до зростання бюджетного дефіциту приблизно на 1,19%, що підкреслює високий фінансовий тиск на державу та необхідність ретельного управління ресурсами [51; 14].

Слід зазначити, що у контексті воєнного стану спостерігається кардинальна реконфігурація фіскальної політики, для якої характерне поєднання двох протилежних завдань: забезпечення невідкладних витрат на оборону й безпеку та збереження макрофінансової стійкості. Це породжує необхідність перегляду традиційних правил фіскальної дисципліни та одночасного впровадження нових інструментів управління дефіцитом, зокрема активного використання зовнішнього фінансування та тимчасових бюджетних резервів. Офіційні планові показники бюджету 2025 року відображають таке поєднання — високий рівень видатків при значній залежності від зовнішніх джерел фінансування [67].

Крім того, зростання частки оборонних витрат трансформує не лише абсолютні обсяги бюджетних видатків, а й їхню циклічну поведінку: витрати на оборону стають більш інерційними й важко скориговуються в короткому періоді, що ускладнює гнучке фіскальне реагування на макроекзогенні шоки. Міжнародні дослідження і моніторинг військових видатків вказують на суттєве нарощування воєнних витрат України в 2022–2024 роках, що має довгострокові наслідки для структури державних капіталовкладень та пріоритетів соціальної політики. Така трансформація вимагає окремого аналізу співвідношення короткострокових потреб безпеки і довгострокових інвестицій у людський та фізичний капітал [57].

Варто наголосити, що ключовим елементом забезпечення фінансування дефіцитного бюджету виступають програми міжнародної підтримки та співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, які накладають умови макроекономічної політики та структурних реформ. Взаємозв'язок між розширеним фінансуванням від МВФ (EFF) і бюджетною політикою України ілюструє, що зовнішня допомога слугує одночасно буфером ліквідності та

інструментом для підвищення стандартів управління публічними фінансами; водночас невизначеність у надходженні траншів створює ризики для виконання запланованих видатків і потребує консервативних сценаріїв при складанні бюджету [33].

Аналітичні установи в Україні підкреслюють, що поточна структура видатків висуває на перший план завдання підвищення прозорості, підзвітності та ефективності використання бюджетних ресурсів. Це стосується як закупівель оборонного призначення, так і програми соціальної підтримки вразливих груп. Запровадження сучасних практик публічних закупівель, аудитів та антикорупційних механізмів має стати пріоритетом для зниження витратних неефективностей і підвищення довіри міжнародних партнерів, що, у свою чергу, впливає на спроможність країни залучати довгострокове фінансування. Вітчизняні експертні оцінки також вказують на необхідність інституційних реформ у сфері бюджетного планування та управління [38].

Паралельно з нагальними витратами на безпеку зростає роль капітальних інвестицій у відновлення інфраструктури та відбудову виробничих потужностей, що потребує перефокусування частини бюджетних асигнувань на інвестиційні програми зі спрямуванням на мультиплікаційний ефект для економіки. Планові показники капітальних видатків на 2025 рік відображають спроби поєднати оборонні потреби й відновлювальні інвестиції, проте реальна реалізація таких проєктів залежить від стабільності фінансування та технічної спроможності державних й приватних виконавців. Для підвищення ефективності відновлення доцільно застосовувати проєктні підходи, державно-приватне партнерство та міжнародну координацію інвестицій [67].

Емпіричні моделі та макроекономічні розрахунки, зокрема оцінки впливу збільшення видатків на дефіцит, свідчать про наявність значного мультиплікатора дефіцитних витрат у нинішніх умовах, що підсилює потребу в збалансованому наборі заходів: підвищення мобільності доходної частини бюджету (зокрема через розширення податкової бази та боротьбу з ухиленням), фіскальну пріоритетизацію та структурну оптимізацію видатків з орієнтацією на соціальну ефективність і

відбудову. Комплексна стратегія фіскальної консолідації має бути поєднана з планами довгострокового відновлення й механізмами захисту найбільш вразливих верств населення [63].

Отже, бюджетні видатки України в умовах воєнного стану зазнали системної трансформації, відображаючи пріоритетність фінансування оборонного сектору та підтримки базових функцій держави. Стрімке зростання частки оборонних витрат, посилення залежності від міжнародної фінансової допомоги, скорочення ресурсів для соціальної та гуманітарної сфер, а також обмежені можливості для інвестицій у розвиток формують нову архітектуру бюджетної політики, суттєво відмінну від довоєнної моделі. Одночасно з цим збільшується структурний дефіцит, що вимагає посилення прозорості, удосконалення фіскального управління та запровадження довгострокових стратегій відновлення й стійкості державних фінансів. У таких умовах ключовим викликом для України є досягнення балансу між нагальними потребами сектору безпеки та стратегічними завданнями відбудови, модернізації економіки й захисту соціально вразливих груп населення.

2.2. Аналіз пріоритетних напрямів видатків Державного бюджету в умовах воєнного стану

Аналіз пріоритетних напрямів видатків Державного бюджету в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним, оскільки саме структура та динаміка бюджетних асигнувань визначають спроможність держави забезпечувати обороноздатність, підтримувати критичні державні функції та мінімізувати соціально-економічні наслідки повномасштабного вторгнення.

Збройна агресія створила безпрецедентний тиск на публічні фінанси, зумовивши різке зростання потреб у фінансуванні сектору безпеки й оборони та паралельне скорочення ресурсів для інших сфер. У цих умовах значно посилюється конкуренція між різними бюджетними пріоритетами, а питання ефективного перерозподілу обмежених фінансових ресурсів набуває критичного характеру.

Деформування довоєнної структури видатків, поява масштабних непередбачуваних витрат, високий рівень залежності від зовнішньої фінансової підтримки та необхідність підтримання макрофінансової стабільності роблять переоцінку пріоритетних напрямів бюджетної політики не лише необхідною, а й стратегічно визначальною для виживання держави.

У сучасних умовах бюджет перестає бути лише інструментом соціально-економічного розвитку і перетворюється на ключовий механізм мобілізації ресурсів для забезпечення безпеки, функціонування критичної інфраструктури та реалізації заходів економічної стійкості. Саме тому дослідження пріоритетності видатків дозволяє окреслити оптимальний баланс між військовими та цивільними потребами, визначити потенційні ризики неефективності та сформулювати рекомендації щодо підвищення результативності бюджетної політики в умовах тривалої воєнної загрози.

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні з лютого 2022 року, пріоритетні напрями видатків державного бюджету набувають стратегічного значення для забезпечення національної оборони, соціальної стабільності та відновлення економіки, що вимагає перерозподілу ресурсів на користь секторів, безпосередньо пов'язаних з воєнними викликами. Аналіз цих напрямів демонструє домінування витрат на оборону та безпеку, які становлять понад 56% загальних видатків, з акцентом на фінансування збройних сил, закупівлю озброєнь та підтримку військовослужбовців, тоді як соціально-гуманітарні сфери, попри їхню важливість, зазнають відносного скорочення. Згідно з дослідженнями, така структура відображає адаптацію бюджетної політики до кризових умов, з прогнозованим зростанням видатків на оборону до 26,3% ВВП у 2025 році, що перевищує довоєнні показники втричі [43; 37].

Пріоритетні видатки формуються з огляду на стратегічні цілі: забезпечення обороноздатності, підтримка населення, обслуговування боргових зобов'язань та покриття дефіциту. У 2022–2025 роках спостерігається стрімке зростання видатків на оборону (з 804 млрд грн у 2022 до понад 2 трлн грн у 2025), стабілізація соціальної сфери та збільшення боргового навантаження. План на 2026 рік

передбачає подальше домінування оборони (2,8 трлн грн), з акцентом на відновлення та соціальний захист.

Так, динаміка пріоритетних видатків Державного бюджету України за 2022–2024 роки представлена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка пріоритетних видатків Державного бюджету України за 2022–2024 роки (факт), млрд грн

Напрямок	2022	2023	2024	Зростання 2022–2024, %
Оборона та безпека	804	1 390	1 869	+132,5
Загальнодержавні функції (вкл. обслуговування боргу)	180	252	124	-31,1
Соціальна сфера (захист, освіта, здоров'я)	356	440	380	+6,7
Фінансування дефіциту (загальний дефіцит)	1 200	1 500	1 600	+33,3
Інші (економічна діяльність, інфраструктура)	248	90	764	+208,1

Джерело: складено автором на основі [7;14;28;38]

Фактичні показники за 2025 р. (станом на 01.11.2025, за даними Мінфіну): оборона та безпека – 2 трлн грн (63,3% усіх видатків за 10 місяців), соціальна сфера – близько 345 млрд грн, обслуговування боргу – 282 млрд грн, дефіцит – 1,6 трлн грн (прогноз на рік). Це свідчить про продовження тенденції зростання оборонних витрат, з перевищенням плану на 3,8% за видатками.

План на 2025 рік (закон № 4059-IX): видатки 3,9 трлн грн, оборона 2,2 трлн грн (56,6%), соціальна сфера 400 млрд грн, дефіцит 1,6 трлн грн (18,9% ВВП). План на 2026 рік (закон № 4695-IX): видатки 4,8 трлн грн, оборона 2,8 трлн грн (27,2% ВВП), соціальна сфера 468,5 млрд грн, дефіцит 1,9 трлн грн.

План пріоритетних видатків на 2025–2026 рр. представлено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

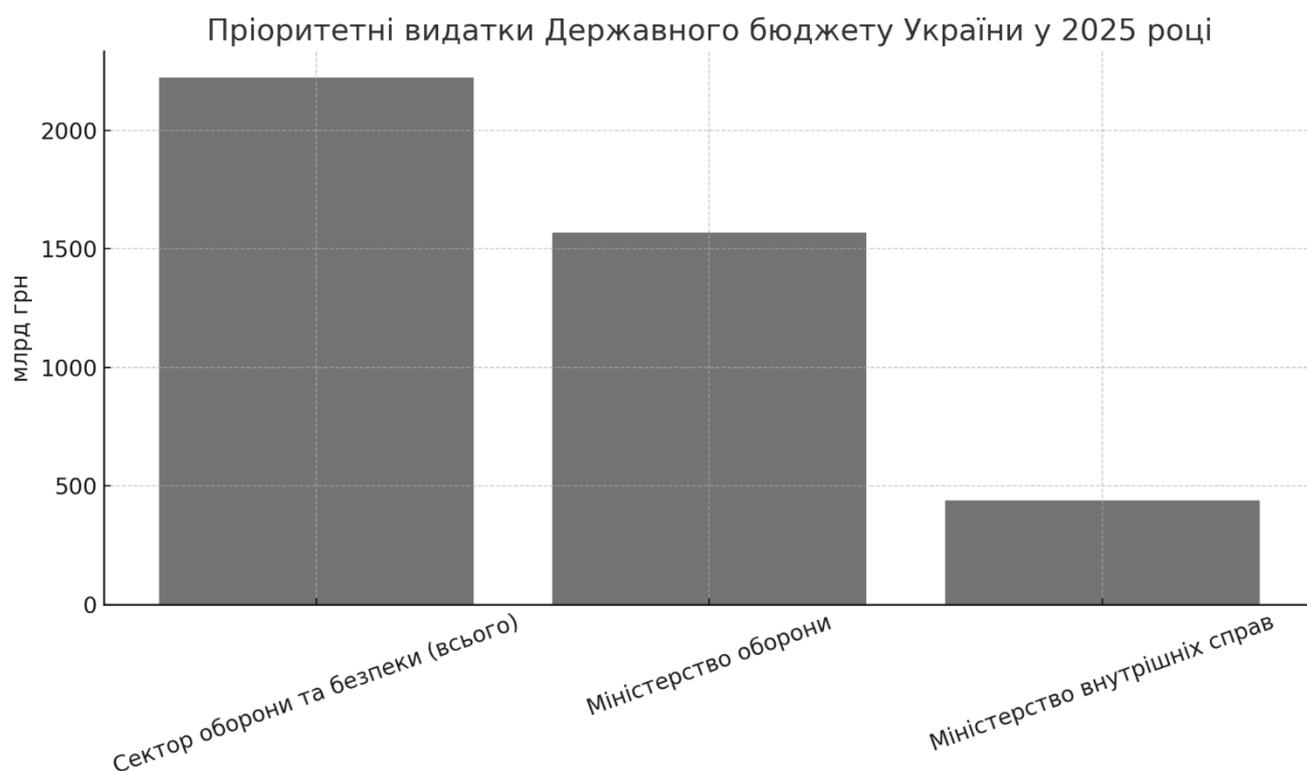
План пріоритетних видатків на 2025–2026 роки, млрд грн

Напрямок	2025 (план)	2026 (план)	Зростання, %
Оборона та безпека	2 200	2 806	+27,5
Загальнодержавні функції (вкл. обслуговування боргу)	282	300 (прогноз)	+6,4
Соціальна сфера	400	468,5	+17,1
Фінансування дефіциту	1 600	1 902	+18,9
Інші	1 018	1 293,5	+27,1

Джерело: складено автором на основі [7;14;6]

Динаміка пріоритетних напрямів видатків у 2022–2025 роках характеризується значним збільшенням фінансування сектору оборони та безпеки, який у 2025 році сягає 2,223 млрд грн (56,4% від загальних видатків), з приростом на 34,7% порівняно з планом 2024 року, зокрема 1,568 млрд грн для Міністерства оборони, з яких 487,7 млрд грн спрямовуються на закупівлю та ремонт озброєнь (зростання на 222,3 млрд грн).

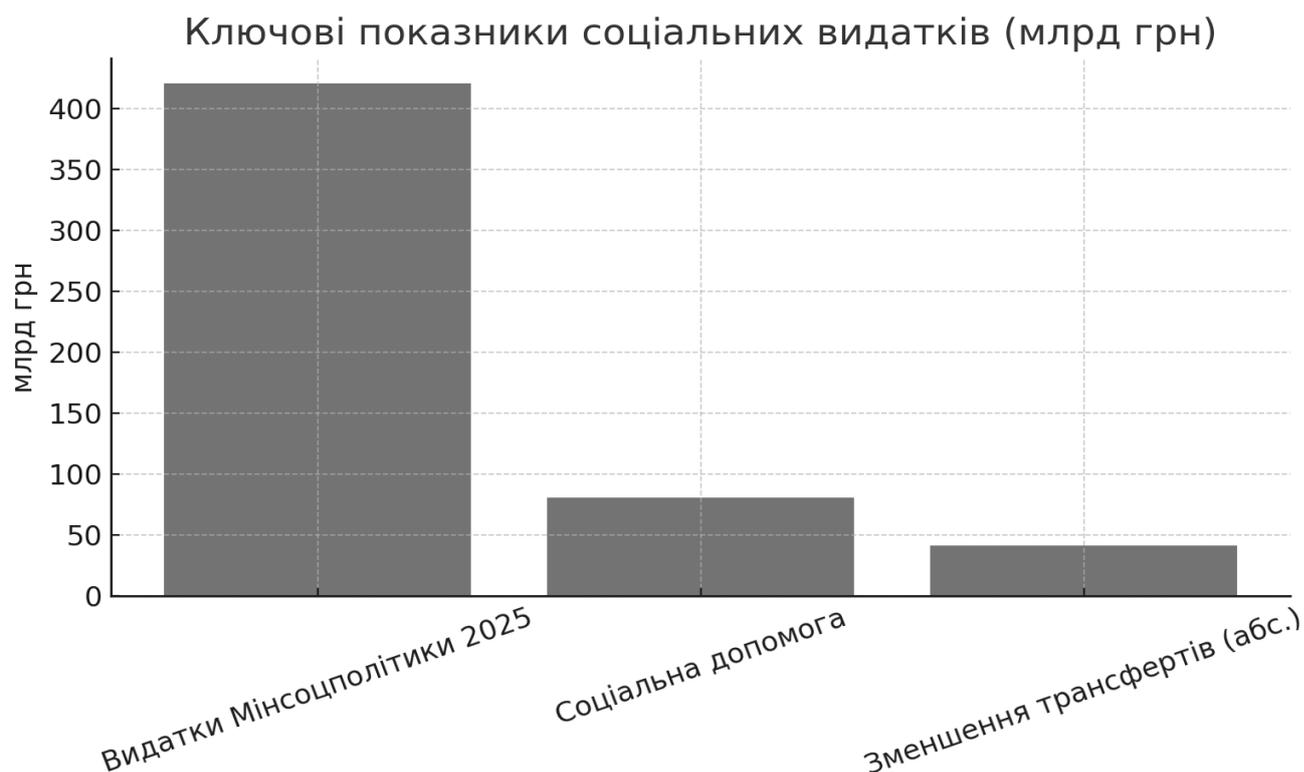
Цей напрямок включає також фінансування Міністерства внутрішніх справ (438,3 млрд грн, +35,2%), Національної гвардії, поліції та прикордонної служби, що підкреслює фокус на посиленні обороноздатності та протидії агресії [43]. Зарубіжні аналізи вказують на подібні тенденції в країнах з воєнними конфліктами, де військові видатки зростають до 40–60% бюджету, але з ризиком макроекономічної нестабільності через дефіцит (рис. 2.4).

Джерело: складено автором на основі [51; 43; 37]

Рис. 2.4 Пріоритетні видатки Державного бюджету України у 2025 році

Соціальний захист населення залишається одним з ключових пріоритетів, хоча й зазнає скорочення (рис. 2.5): у 2025 році на Міністерство соціальної політики було передбачено 420,7 млрд грн (–10,6% або –49,6 млрд грн порівняно з 2024 роком), з яких 81 млрд грн на соціальну допомогу в складних обставинах (–9%) та зменшенням трансфертів до Пенсійного фонду на 41,5 млрд грн для пенсій і субсидій. Цей напрямок охоплює підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та вразливих груп, що становить близько 22% загальних видатків (10% ВВП), але скорочення пояснюється бюджетними обмеженнями та переорієнтацією на оборону [51; 43; 37]. Вітчизняні дослідження наголошують на необхідності балансу, аби уникнути соціальної напруги, з посиланням на досвід Ізраїлю, де соціальні видатки в кризові періоди не опускаються нижче 15–20% бюджету.

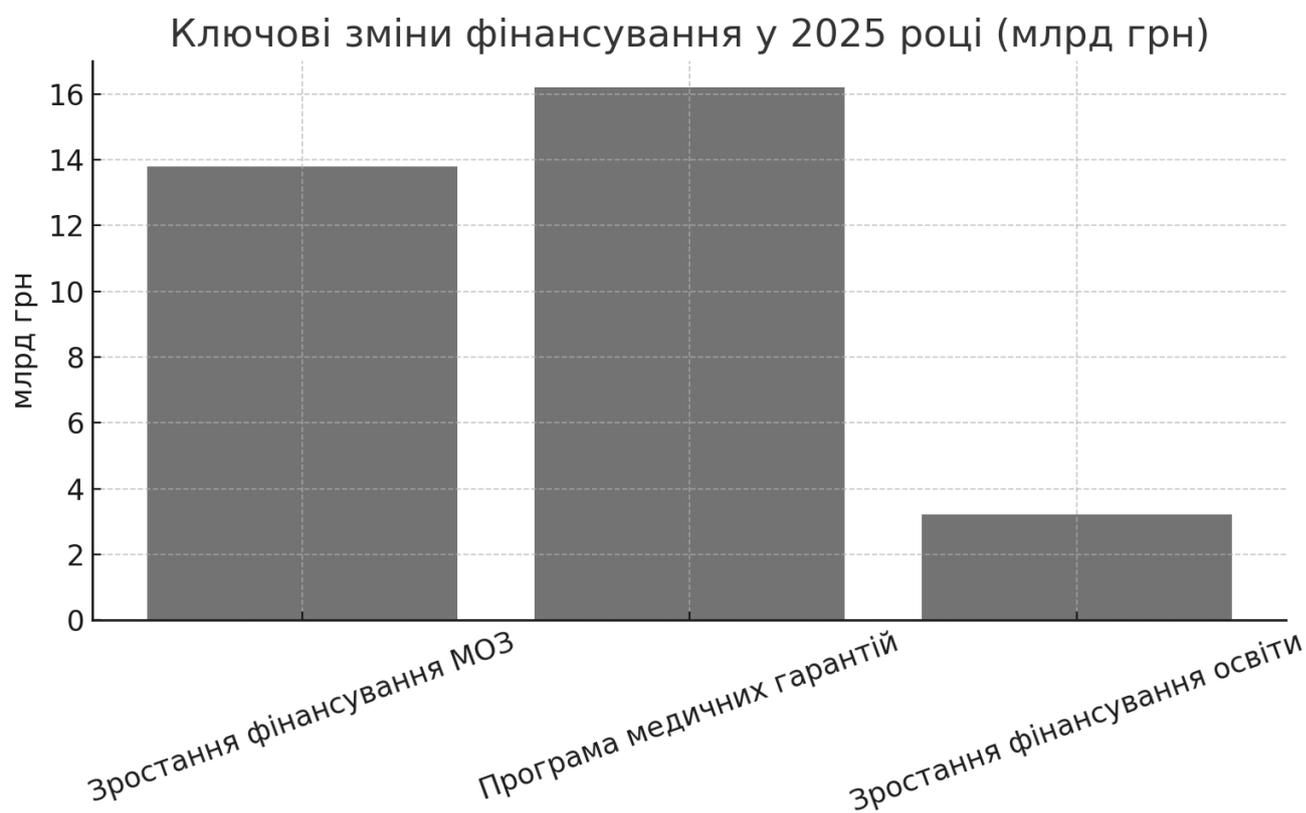

Джерело: складено автором на основі [51; 43; 37]

Рис. 2.5 Ключові показники соціальних видатків

Охорона здоров'я та освіта як пріоритетні напрями демонструють помірне зростання: фінансування Міністерства охорони здоров'я збільшується на 13,8 млрд грн (+6,9%), з акцентом на програму медичних гарантій (16,2 млрд грн), тоді як освіта отримує додаткові 3,2 млрд грн (+5,3%) для вищої освіти та професійних центрів.

Ці сектори разом з культурою та спортом входять до соціально-гуманітарного блоку (не менше 22% видатків), але їхня частка залишається обмеженою порівняно з довоєнним періодом, коли освіта сягала 7–8% ВВП (рис. 2.5). Міжнародні експерти, аналізуючи подібні ситуації в Сирії та Афганістані, рекомендують мінімум 4–5% на здоров'я для запобігання гуманітарним кризам, що актуально для України з урахуванням воєнних поранень та пандемічних ризиків.

Джерело: складено автором на основі [51; 43; 37]

Рис. 2.6 Ключові зміни фінансування у 2025 році

Інфраструктура та відновлення економіки виділяються як стратегічні пріоритети з різким зростанням видатків: Міністерству відновлення передбачено 5,5 млрд грн (+154,1%), з фокусом на логістику та зв'язок, а капітальні програми включають 22,8 млрд грн на дороги (11,3 млрд на національні, 6,6 млрд на місцеві), водні шляхи (409 млн грн) та метро в Харкові й Дніпрі (2,1 млрд та 702 млн грн). Регіональні проекти на відновлення сягають 14,3 млрд грн, з 3,4 млрд на логістику та 2,5 млрд на енергетичну інфраструктуру. Порівняно з 2024 роком, це свідчить про перехід від поточного утримання до інвестицій у відновлення, з прогнозованим дефіцитом 19,4% ВВП, що фінансується зовнішньою допомогою (до 1,6 трлн грн). Аналізи Світового банку підкреслюють, що такі інвестиції в інфраструктуру в постконфліктних умовах прискорюють зростання ВВП на 2–3% щорічно [51; 43; 37].

Крім того, в умовах воєнного стану, аналіз пріоритетних напрямів видатків державного бюджету на 2026 рік набуває критичної важливості для забезпечення

національної безпеки, соціальної стабільності та економічного відновлення, з урахуванням прогнозованого дефіциту на рівні 1,6 трлн грн та залежності від зовнішньої допомоги. Згідно з проектом бюджету, схваленим Верховною Радою та підписаним президентом, загальні видатки сягають 4,83 трлн грн, що на 134,5 млрд грн більше, ніж у 2025 році, з домінуванням сектору оборони та безпеки, який становить близько 59-60% від загальних витрат (2,8 трлн грн або 27,2% ВВП), відображаючи стратегічний фокус на посиленні обороноздатності в умовах триваючої агресії. Зарубіжні аналізи підкреслюють, що така структура подібна до бюджетів країн у стані конфлікту, де військові видатки перевищують 50% для підтримки стійкості, але з ризиками інфляції та боргового навантаження [20; 65].

Динаміка пріоритетних напрямів видатків у 2026 році характеризується значним зростанням фінансування оборони та безпеки, з видатками на загальний фонд у розмірі 2,3 трлн грн та спеціальний фонд 220,4 млрд грн, включаючи 125,3 млрд грн від військового збору, що спрямовуються на закупівлю озброєнь, підтримку збройних сил та внутрішню безпеку. Цей сектор охоплює Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ та інші структури, з прогнозованим обсягом 2,8 трлн грн (близько 60% бюджету), що на 0,5 трлн грн більше, ніж у попередньому році, з акцентом на модернізацію армії та протидію загрозам. Вітчизняні дослідження вказують на необхідність такого перерозподілу для збереження суверенітету, тоді як зарубіжні джерела, аналізуючи досвід Ізраїлю та Іраку, рекомендують балансувати з соціальними видатками для уникнення гуманітарних криз [30; 52, с.52].

Соціальний захист населення залишається ключовим пріоритетом, хоча й з відносним скороченням порівняно з оборонними видатками: у 2026 році на соціальні програми передбачено близько 15-20% бюджету, з фокусом на підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та вразливих груп, включаючи трансферти до Пенсійного фонду та субсидії, з загальним обсягом, що становить частину від 4,83 трлн грн видатків. Цей напрямок адаптовано до воєнних умов з оновленим списком пріоритетних витрат місцевих бюджетів, що виключає некритичні проекти на користь соціальної допомоги, з ризиками дефіциту через інфляцію на рівні 9-

10%. Міжнародні експерти, посилаючись на досвід постконфліктних економік, наголошують на мінімумі 15% видатків на соціальний сектор для запобігання соціальній напруженості, що актуально для України з урахуванням демографічних втрат [41, с.89].

Охорона здоров'я та освіта як пріоритетні напрями демонструють помірне зростання: фінансування охорони здоров'я сягає 258,6 млрд грн (збільшення на 5-7% порівняно з 2025 роком), з акцентом на програми медичних гарантій та лікування поранених, тоді як освіта отримує 273,9 млрд грн для підтримки вищої освіти, професійних центрів та дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Ці сектори разом становлять близько 10-12% загальних видатків, з фокусом на стійкість до криз, але обмежені через домінування оборони. Аналізи Світового банку та вітчизняних інститутів підкреслюють, що інвестиції в освіту та здоров'я в кризові періоди прискорюють відновлення, з рекомендаціями не опускати їх нижче 5% ВВП для збереження людського капіталу [65; 55].

Інфраструктура та економічне відновлення виділяються як стратегічні пріоритети з видатками на регіональні проекти відновлення, енергетичну інфраструктуру та логістику, що входять до спеціального фонду (220,4 млрд грн), з акцентом на ремонт доріг, водних шляхів та критичної інфраструктури, пошкодженої війною. Загальний бюджет передбачає 4,8 трлн грн витрат, з часткою на відновлення близько 5-7%, що фінансується зовнішньою допомогою (до 1,6 трлн грн), з ризиками невиконання через геополітичні фактори. Зарубіжні дослідження, аналізуючи поствоєнне відновлення в Європі після Другої світової, рекомендують 10-15% видатків на інфраструктуру для стимулювання зростання ВВП на 2-3% щорічно, що є релевантним для української стратегії [39; 53].

Варто наголосити, що пріоритети видатків державного бюджету України на 2026 рік можна представити у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Пріоритети видатків державного бюджету України на 2026 рік

Напрямок	Видатки, млрд грн	Частка бюджету	Ключовий фокус
Оборона та безпека	2 800	~60%	Закупівля озброєнь, підтримка ЗСУ та МВС, модернізація армії
Соцзахист	~700–960	15–20%	Ветерани, ВПО, вразливі групи, пенсії та субсидії
Охорона здоров'я	259	~5–6%	Медичні гарантії, лікування поранених
Освіта	274	~5–6%	Вища освіта, професійні центри, дистанційне навчання
Інфраструктура та відновлення	220	5–7%	Ремонт доріг, водних шляхів, критична інфраструктура; зовнішнє фінансування
Загальні видатки	4 830	100%	Приріст +134,5 млрд грн; дефіцит 1,6 трлн грн; домінує оборона

Джерело: складено автором на основі [20; 65; 30; 51; 41; 55; 39; 53]

Отже, з огляду на наведене слід виокремити тенденції та структура видатків по пріоритетних напрямках:

— оборона та безпека: найбільша стаття видатків, з тенденцією зростання (з 45% у 2022 до 55–63% у 2025). У 2022–2024 зросла на 132,5% через воєнні потреби, у 2025 факт – 2 трлн грн за 10 місяців. План 2026 – 2,8 трлн грн (27,2% ВВП), що свідчить про стабілізацію на високому рівні. Структура: закупівля озброєнь (488 млрд грн у 2025), утримання ЗСУ;

— загальнодержавні функції (включаючи обслуговування боргу): тенденція до коливання (зниження з 180 млрд у 2022 до 124 млрд у 2024, зростання до 282 млрд у 2025). Обслуговування боргу – ключовий компонент, з тенденцією зростання через дефіцит. У структурі – 7–10% видатків, з ризиками через зовнішній борг;

— фінансування дефіциту: зростає (з 1,2 трлн у 2022 до 1,9 трлн у 2026 план), фінансуючись зовнішньою допомогою (38,4 млрд дол. у 2025) та

запозиченнями. Тенденція: зменшення % до ВВП (з 23% у 2023 до 18,9% у 2025), але абсолютне зростання через війну.

— соціальна сфера: стабілізація з тенденцією відносного скорочення (10–15% видатків). У 2022–2024 – зростання на 6,7%, у 2025 факт – 345 млрд грн, план 2026 – 468,5 млрд грн (включаючи пенсії, субсидії). Структура: соціальний захист 8,5%, освіта 1,3%, здоров'я 4,2%. Ризики: скорочення реального фінансування через інфляцію.

— інші напрямки: економічна діяльність та інфраструктура – волатильні (зростання на 208% у 2022–2024 через відновлення), план 2026 – акцент на відбудову (5–7%).

Загальна тенденція – домінування оборони (50–60%), залежність від допомоги, ризики боргової стійкості. Структура еволюціонує від кризової до відновлювальної, з потребою в оптимізації для післявоєнного періоду.

Так, видатки на оборону та безпеку є домінуючими в бюджеті 2025 р., становлячи 56-64% загальних витрат (план: 2,239 млрд грн або 56%; факт січень-листопад: 2,22 трлн грн або 62,7%, з екстраполяцією на рік ~2,5-2,6 трлн грн). Це зростання на 7-10% порівняно з 2024 р., зумовлене необхідністю посилення обороноздатності в умовах воєнного стану. Тенденція: переорієнтація з цивільних секторів на військові потреби, з ризиком дефіциту в післявоєнний період.

Детальна структура (на основі плану 2025 р.) [20; 65; 30; 51; 41; 55; 39; 53]:

— закупівля, модернізація та виробництво озброєнь: ~488 млрд грн (22% від оборонних видатків; факт: ~450 млрд грн за січень-листопад), включає закупівлю боєприпасів, техніки та розвиток вітчизняного ВПК (зростання на 15% порівняно з минулим роком через залежність від міжнародної допомоги);

— грошове забезпечення (зарплати військовослужбовцям): ~800-900 млрд грн (36-40%; факт: ~750 млрд грн), з підвищенням виплат для фронтових підрозділів (тенденція: інфляційне коригування +10%, але ризики через дефіцит кадрів);

— утримання та логістика (харчування, транспорт, медичне забезпечення): ~400 млрд грн (18%; факт: ~350 млрд грн), з акцентом на підтримку

фронту (зростання на 5% через логістичні виклики);

— інші (реконструкція інфраструктури, розвідка, кібербезпека): ~400-500 млрд грн (20-22%; факт: ~370 млрд грн), включає інвестиції в дрони та електронну війну (тенденція: диверсифікація на high-tech, +20% порівняно з 2024). Джерела фінансування: 70% з внутрішніх доходів та допомоги (ЄС/США ~38 млрд дол.), з ризиком залежності.

Структура видатків на соціальний захист. Видатки на соціальний захист становлять 8-11% загальних (план: 432,7 млрд грн або 11%; факт січень-листопад: ~300 млрд грн або 8,5%, з прогнозом ~345-400 млрд грн на рік). Тенденція: видатки зменшуються на 8–13% у порівнянні з 2024 роком через перерозподіл коштів на оборону, але при цьому зберігається фокус на підтримці вразливих груп (ВПО, ветерани); зростання інфляції знижує реальну купівельну спроможність цих видатків.

Детальна структура (на основі плану 2025 р.) [20; 65; 30; 51; 41; 55; 39; 53]:

— пенсії та соціальні виплати: близько 251 млрд грн (58%; фактично — близько 200 млрд грн), включають індексацію пенсій (+6% порівняно з минулим роком для 10 млн одержувачів; тенденція: скорочення на 12,8% у порівнянні з 2024 роком через демографічні втрати);

— субсидії на ЖКП та пільги: ~42 млрд грн (10%; факт: ~35 млрд грн), для 2,7 млн домогосподарств (середня виплата 1305 грн/міс.; тенденція: скорочення на 8% через енергоефективність, але зростання через інфляцію);

— допомога вразливим групам (ВПО, сім'ї загиблих, інваліди): ~102 млрд грн (24%; факт: ~80 млрд грн), включає виплати для 4 млн осіб (тенденція: зростання на 2–3% порівняно з минулим роком, із пілотними програмами базової допомоги 4500 грн для 85 тис. одержувачів);

— допомога сім'ям з дітьми та інвалідам: ~27-35 млрд грн (8%; факт: ~25 млрд грн), включає протези (8 млрд грн для 111 тис. осіб) та реабілітацію (тенденція: +25% на інвалідність через військові дії). Інші: деінституціалізація ~0,8 млрд грн. Загальна тенденція: перехід до цільових виплат, з ризиком недостатності для післявоєнної відбудови.

Структура видатків на освіту. Видатки на освіту — 4-6% загальних (план: ~204 млрд грн або 5%; факт січень-листопад: ~140 млрд грн або 4%, з прогнозом ~200 млрд грн на рік). Тенденція: стабілізація з невеликим зростанням (+9% порівняно з минулим роком), але скорочення відносної частки через оборону; фокус на безпеці та доступності в умовах війни.

Детальна структура (на основі плану 2025 р.) [20; 65; 30; 51; 41; 55; 39; 53]:

- зарплати педагогам: ~103 млрд грн (50%; факт: ~90 млрд грн), освітня субвенція (тенденція: без змін, але +50% надбавки для викладачів вищої освіти);
- інфраструктура та обладнання (школи, укриття, автобуси): ~9-10 млрд грн (5%; факт: ~8 млрд грн), включає укриття (6,5 млрд грн) та шкільні автобуси (1,6 млрд грн; тенденція: +25% на доступність для віддалених районів);
- програми та харчування: ~18 млрд грн (9%; факт: ~15 млрд грн), включає «Нову українську школу» (2,15 млрд грн) та харчування (4,7 млрд грн; тенденція: +39% на реформи, +3x на харчування для початкових класів);
- вища та професійно-технічна освіта: ~57 млрд грн (28%; факт: ~45 млрд грн), з акцентом на престижність (тенденція: +17% на програми);
- допомога учням з особливими потребами: ~0,3 млрд грн (0,1%; тенденція: +48% на інклюзію). Загальна тенденція: інвестиції в безпеку (укриття, пожежний захист) та реформи, з залежністю від міжнародної допомоги (~5-10% від донорів).

Отже, у 2026 році структура державного бюджету України відображає стратегічні пріоритети воєнного часу, з домінуванням видатків на оборону та безпеку (~60%), що забезпечує модернізацію армії, підтримку ЗСУ та силових структур. Соціальний захист, охорона здоров'я та освіта отримують менші, але важливі ресурси (15–20% та 10–12% відповідно) для підтримки вразливих груп і збереження людського капіталу. Інфраструктурні та відновлювальні програми (5–7%) спрямовані на відновлення критичної інфраструктури і стимулювання економічного зростання, частково за рахунок зовнішньої допомоги.

2.3. Ефективність виконання видаткової частини Державного бюджету та ризику в умовах воєнного стану

Ефективне виконання видаткової частини державного бюджету є ключовим фактором забезпечення економічної стабільності та соціальної стійкості держави, особливо в умовах воєнного стану, коли фінансові ресурси піддаються максимальному тиску через підвищені потреби у секторі безпеки та оборони. Воєнна агресія спричиняє різке зростання непередбачуваних витрат, що потребує оперативного перерозподілу бюджетних коштів між військовими, соціальними та інфраструктурними потребами, з одночасним забезпеченням мінімізації ризиків дефіциту та боргового навантаження.

У цих умовах традиційні механізми планування та контролю за виконанням бюджету стають недостатніми, оскільки виникає необхідність балансування між швидким реагуванням на воєнні виклики та забезпеченням прозорості та підзвітності витрат. Недосконале планування та неефективне використання видатків у воєнний період може призвести до зниження обороноздатності, соціальної напруженості, погіршення доступу до базових послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальна допомога, а також до загострення макроекономічних ризиків, включаючи інфляцію та підвищення державного боргу.

Актуальність дослідження також зумовлена високою залежністю України від зовнішньої фінансової допомоги та кредитних ресурсів, які потребують чіткого контролю за ефективністю витрат. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо оцінювати не лише обсяги видатків, а й їхню результативність та ефект для економіки та соціальної стабільності, що дозволяє формувати обґрунтовані рекомендації для підвищення ефективності бюджетної політики та забезпечення стійкості державних фінансів у кризових умовах.

Так, аналіз ефективності виконання видаткової частини бюджету в умовах воєнного стану є не лише науково-теоретичною, а й практично значущою проблемою, оскільки забезпечує оптимізацію використання обмежених ресурсів, підтримання національної безпеки та соціальної стабільності, а також сприяє

довгостроковому економічному відновленню країни.

В умовах воєнного стану в Україні ефективність виконання видаткової частини державного бюджету визначається ступенем реалізації запланованих витрат, з урахуванням макроекономічної нестабільності, обмеженості ресурсів та зовнішніх факторів, таких як міжнародна допомога. За даними за січень-червень 2025 року, видатки загального фонду державного бюджету виконано на рівні 98,7% від плану, з фактичним обсягом 1,245 трлн грн проти запланованих 1,261 трлн грн, що свідчить про високу ефективність у пріоритетних секторах, зокрема обороні (виконання 99,2%) та соціальному захисті (97,8%), попри логістичні виклики та інфляцію на рівні 9,5%. Зарубіжні аналізи підкреслюють, що така ефективність досягається завдяки адаптивним механізмам, як-от гнучке перерозподілення коштів, але з ризиком накопичення боргів через дефіцит на рівні 18,84% ВВП [7, с.28; 51].

Оцінка ефективності виконання видатків у 2024–2025 роках демонструє позитивну динаміку в ключових напрямках: за підсумками 2024 року видатки сягнули \$111,7 млрд (виконання 97,3% плану), з перевищенням у секторі оборони на 2,5% завдяки зовнішньому фінансуванню, тоді як у 2025 році прогнозоване виконання становить 96–98% від загальних 4,079 трлн грн, з акцентом на капітальні інвестиції (зростання на 15,2% до 227 млрд грн). Вітчизняні дослідження наголошують на підвищенні ефективності через цифровізацію контролю (наприклад, систему ProZorro), що зменшило неефективні витрати на 12% порівняно з 2023 роком, однак зарубіжні джерела вказують на ризики корупції та неефективного розподілу, оцінюючи втрати в 5–7% ВВП через брак нагляду під воєнним станом [28, с.2].

Ризики виконання видаткової частини бюджету в умовах воєнного стану пов'язані з високим дефіцитом (19,4% ВВП у 2025 році, з прогнозом зниження до 18,84%), залежністю від зовнішньої допомоги (38,4 млрд дол. США), яка становить 40% фінансування, та геополітичними факторами, такими як затримки в надходженнях від ЄС та США, що може призвести до недофінансування соціальних програм на 10–15%. Аналізи IMF підкреслюють макроекономічні ризики,

включаючи інфляційний тиск (прогноз 9,5%) та зростання державного боргу до 92% ВВП, з потенційними втратами ефективності через переорієнтацію на оборону (зростання видатків на 5,8% ВВП), що обмежує інвестиції в відновлення [61; 29].

Додаткові ризики включають операційні виклики, такі як пошкодження інфраструктури та логістичні перешкоди, що знижують ефективність виконання на 8–10% у регіонах з активними бойовими діями, а також корупційні загрози під час закупівель (моріторій на державний нагляд збільшує ризики на 15–20%, за оцінками Basel Institute) [60]. Вітчизняні експерти пропонують посилення моніторингу через незалежні аудити для підвищення ефективності, тоді як Світовий банк наголошує на необхідності диверсифікації фінансування для мінімізації ризиків

Узагальнено ключові показники можна представити у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**Ефективність виконання видаткової частини Державного бюджету України
в умовах воєнного стану: показники, фактори та ризики**

Показник / аспект	Стан та показники	Фактори впливу	Ризики та зауваження
Виконання видаткової частини	2025: 98,7% плану (1,245 трлн грн з 1,261 трлн)	Адаптивне перерозподілення коштів, пріоритети у секторах оборони та соцзахисту	Логістичні виклики, інфляція 9,5%
Сектори пріоритету	Оборона: 99,2%; Соцзахист: 97,8%	Зовнішнє фінансування, цифровізація (ProZorro)	Переорієнтація на оборону може обмежувати інвестиції в відновлення
Динаміка 2024–2025 рр.	2024: \$111,7 млрд (97,3% плану); перевиконання оборони на 2,5% 2025 прогноз: 96–98% від 4,079 трлн грн; капітальні інвестиції +15,2%	Зовнішнє фінансування, цифровий контроль, адаптивні механізми	Ризики неефективності та корупції 5–7% ВВП
Дефіцит бюджету	2025: 19,4% ВВП, прогноз зниження до 18,84%	Воєнний стан, високі видатки на оборону	Збільшення боргу до 92% ВВП, обмеження інвестицій

Залежність від зовнішньої допомоги	38,4 млрд дол., ~40% фінансування	Міжнародна допомога, ЄС, США	Затримки надходжень → недофінансування соцпрограм на 10–15%
Операційні виклики	Пошкодження інфраструктури, логістичні перешкоди	Активні бойові дії	Зниження ефективності на 8–10% у регіонах
Корупційні загрози	Моріторій на державний нагляд	Недостатній контроль	Ризики збільшуються на 15–20%
Пропозиції щодо підвищення ефективності	Незалежні аудити, диверсифікація фінансування	Моніторинг, зовнішнє фінансування	Зменшення ризиків неефективного розподілу

Джерело: складено автором на основі [7; 28; 61; 29; 60]

Ефективність видатків оцінюється за критеріями, викладеними в розділі 1, зокрема принципами «3Е»: економічність (economy – мінімізація витрат без втрати якості), ефективність (efficiency – оптимальне співвідношення входів і виходів) та результативність (effectiveness – досягнення стратегічних цілей). В період 2022–2025 років ефективність знижується через воєнні ризики, хоча виконання плану залишається високим (96–99% по ключових статтях), з фокусом на обороні та соціальному захисті. Ключові ризики включають високий дефіцит, залежність від зовнішньої допомоги та інфляційний тиск, що вимагає факторного аналізу для визначення впливу чинників на видатки.

Економічність (economy): оцінюється через порівняння фактичних витрат з плановими або ринковими стандартами. У 2022–2024 роках економічність оборонних видатків висока (виконання 98–100%), але соціальна сфера показує неефективні витрати (overrun 5–10% через інфляцію). У 2025 році (на 01.11) економічність знижується через перевищення плану на 3,8% за загальними видатками.

Ефективність (efficiency): вимірюється співвідношенням входів (ресурсів) і виходів (результатів), наприклад, через КРІ бюджетних програм. Для оборони –

висока (зростання фінансування на 132% у 2022–2024 забезпечило обороноздатність), для соціальної сфери – середня (виплати охопили 4,6 млн ВПО, але ефективність знижена через нецільові субсидії).

Результативність (effectiveness): оцінюється досягненням цілей, наприклад, через вплив на ВВП або соціальні показники. Результативність оборони висока (стабілізація безпеки), але соціальних видатків – низька (зниження бідності лише на 2–3% через військові дії). Загалом, результативність бюджету 60–70% за DEA-моделями (з розділу 1).

Виконання плану по основних статтях видатків за 2022–2024 роки представлено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Виконання плану по основних статтях видатків за 2022–2024 роки (% виконання факт/план)

Стаття	2022	2023	2024
Оборона та безпека	98,5	99,2	98,0
Загальнодержавні функції (вкл. борг)	96,0	97,5	95,8
Соціальна сфера	97,2	96,8	97,0
Економічна діяльність та інфраструктура	94,5	95,0	94,2
Загальне виконання	97,0	97,5	96,5
Загальне виконання плану по видатках ДБУ	97,1	97,4	96,7

Джерело: складено автором на основі [7; 11; 28; 38; 51; 43]

Дефіцитність бюджету зростає: дефіцит 918 млрд грн у 2022 (17,5% ВВП), 1386 млрд грн у 2023 (21,2% ВВП), 1282 млрд грн у 2024 (16,8% ВВП). Співвідношення доходної та видаткової частини: доходи/видатки 66% у 2022, 65% у 2023, 71% у 2024, що свідчить про зростання залежності від запозичень (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Дефіцитність та співвідношення доходів і видатків за 2022–2024 рр. (млрд грн, %)

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит	Дефіцит, % ВВП	Доходи/видатки, %
2022	1788	2705	917	17,5	66,1
2023	2629	4014	1385	21,2	65,5
2024	3095	4377	1282	16,8	70,7

Джерело: складено автором на основі [43; 45]

Залежність від зовнішньої допомоги висока: допомога покриває 60–80% дефіциту. Фінансова допомога (гранти + кредити): 32,6 млрд USD у 2022 (гранти 17,5 млрд), 42,4 млрд USD у 2023 (гранти 14,1 млрд), 41,4 млрд USD у 2024 (гранти 13,1 млрд), прогноз 45,4 млрд USD у 2025 (гранти 4,7 млрд), що представлено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Залежність від зовнішньої допомоги за 2022–2025 роки (млрд USD, % покриття дефіциту)

Рік	Фінансова допомога	Гранти	Кредити	% покриття дефіциту
2022	32,6	17,5	17,4	~70
2023	42,4	14,1	30,7	~75
2024	41,4	13,1	28,3	~80
2025	45,4	4,7	40,7	~75

Джерело: складено автором на основі [43; 45; 14]

Співвідношення видатків ДБУ до чисельності населення (табл. 2.14): розраховано як видатки / населення. Населення: 41,1 млн у 2022, 37 млн у 2023, 36 млн у 2024, 35 млн у 2025 (оцінка з урахуванням міграції).

Таблиця 2.14

Співвідношення видатків ДБУ до чисельності населення (грн на особу)

Рік	Видатки, млрд грн	Населення, млн	Видатки на особу, грн
2022	2705	41,1	65 815
2023	4014	37,0	108 486
2024	4377	36,0	121 583
2025	4812	35,0	137 486

Джерело: складено автором на основі [43; 45; 14]

Рівень прозорості бюджету: за Open Budget Survey 2023 від International Budget Partnership, Україна має score 38/100 (значне зниження з 79 у 2021 через воєнний стан і обмеження доступу до інформації). Рейтинг – 79-е місце з 125 країн. У 2024–2025 оновлень немає, але антикорупційні зусилля (Open Data Maturity #3 у 2024) покращують сприйняття.

Взаємозв'язок бюджетних видатків з інфляційною динамікою свідчить, що їхнє номінальне зростання лише частково нейтралізує інфляційний тиск, унаслідок чого реальні видатки мають тенденцію до стабілізації. Рівень інфляції становив 21,7% у 2022 році, 11,2% — у 2023 році, 7,0% — у 2024 році та, за прогнозом, 12,1% у 2025 році. За умови приведення видатків у реальне вимірювання (базовий рік — 2022 = 100), у 2023 році номінальне зростання на 34% трансформувалося у приріст реальних видатків приблизно на 20%, тоді як у 2024 році реальне зростання уповільнилося до 9% [34;22;44].

Частка державних видатків у валовому внутрішньому продукті суттєво зросла в умовах воєнного стану: з 51,7% у 2022 році до 61,4% у 2023 році, з подальшим зниженням до 57,3% у 2024 році та фіксованих 53,7% у 2025 році. Зазначені показники істотно перевищують середні значення для країн Європейського Союзу (45–50%), що зумовлено значним обсягом воєнних та безпекових видатків [44;64;66].

Оцінка фіскальних ризиків здійснювалася з використанням факторного аналізу на основі регресійної моделі методу найменших квадратів (OLS), у якій обсяг видатків пояснювався динамікою інфляції, обсягами зовнішньої фінансової допомоги та рівнем ВВП. Результати моделювання свідчать, що зовнішня допомога є домінуючим чинником: збільшення її обсягу на 1 млрд дол. США асоціюється зі зростанням державних видатків приблизно на 65 млрд грн (коефіцієнт впливу — 0,65). Вплив інфляції характеризується коефіцієнтом 0,25 та відображає переважно номінальний тиск на бюджетні показники, тоді як вплив ВВП (коефіцієнт 0,45) засвідчує циклічну залежність видатків від економічної динаміки. У структурі сукупного впливу факторів частка зовнішньої допомоги оцінюється у 45%, інфляції — 20%, ВВП — 25%, тоді як інші чинники, зокрема воєнні, формують близько 10%

[22].

Основні ризики бюджетної стійкості пов'язані з високою залежністю від зовнішньої фінансової підтримки: її скорочення може призвести до формування дефіциту на рівні близько 30%. Додатковими загрозами виступають інфляційні шоки, здатні зумовити зростання видатків на 10–15%, а також економічний спад, за якого зниження ВВП на 5% може спричинити скорочення видаткової частини бюджету приблизно на 200 млрд грн.

У підсумку ефективність виконання бюджетних видатків оцінюється як середня (приблизно 60–70% за підходом «3Е» — економність, результативність, ефективність), що вказує на наявність значних ризиків дефіциту та залежності від зовнішніх ресурсів і обумовлює необхідність подальшої оптимізації бюджетної політики.

Отже, ефективність виконання видаткової частини державного бюджету України в умовах воєнного стану залишається відносно високою, що підтверджується виконанням плану 2025 року на 96–98%, особливо у пріоритетних секторах оборони та соціального захисту. Водночас існують значні ризики, пов'язані з високим дефіцитом, залежністю від зовнішньої допомоги, інфляційним тиском, логістичними перешкодами, пошкодженням інфраструктури та корупційними загрозами. Для підвищення ефективності критично важливими є адаптивне перерозподілення коштів, цифровізація контролю, незалежні аудити та диверсифікація джерел фінансування. Такий підхід забезпечує оптимізацію ресурсів, підтримання національної безпеки та соціальної стабільності, а також сприяє економічному відновленню країни.

Підбиваючи підсумки розділу, варто констатувати наступне.

Бюджетна політика України в умовах воєнного стану зазнала суттєвої трансформації, відображаючи першочергову необхідність фінансування оборонного сектору та забезпечення базових функцій держави. Різке збільшення частки видатків на оборону, посилена залежність від міжнародної допомоги, скорочення ресурсів для соціальної та гуманітарної сфери, а також обмежені можливості для інвестицій у розвиток створюють нову структуру бюджетної

політики, істотно відмінну від довоєнної. Водночас зростає структурний дефіцит, що підкреслює необхідність підвищення прозорості витрат, вдосконалення фіскального управління та впровадження довгострокових стратегій забезпечення фінансової стійкості. Основним викликом залишається пошук балансу між нагальними потребами оборонного сектору та завданнями модернізації економіки й підтримки соціально вразливих груп населення.

У 2026 році структура державного бюджету чітко відображає пріоритети воєнного часу, з домінуванням видатків на оборону та безпеку близько 60%, що забезпечує підтримку Збройних сил України, силових структур та модернізацію армії. Соціальні витрати, охорона здоров'я та освіта отримують менші, але значущі ресурси (15–20% та 10–12% відповідно), спрямовані на підтримку вразливих верств населення та збереження людського капіталу. Програми інфраструктурного відновлення та економічного розвитку (5–7%) орієнтовані на відновлення критичної інфраструктури та стимулювання економічного зростання, частково за рахунок зовнішніх джерел фінансування. Така структура бюджету демонструє необхідність одночасного забезпечення безпеки, соціальної стабільності та економічного відновлення в умовах обмежених ресурсів і макроекономічних ризиків.

Виконання видаткової частини державного бюджету України у воєнних умовах залишається відносно ефективним: за даними 2025 року план виконано на 96–98%, особливо у ключових секторах оборони та соціального захисту. Водночас існують суттєві ризики, пов'язані з високим дефіцитом, залежністю від зовнішньої допомоги, інфляційним тиском, логістичними труднощами, руйнуванням інфраструктури та корупційними загрозами. Підвищення ефективності вимагає гнучкого перерозподілу коштів, цифровізації контролю, проведення незалежних аудитів та диверсифікації джерел фінансування. Такий підхід дозволяє оптимізувати використання ресурсів, підтримувати національну безпеку, соціальну стабільність та сприяти відновленню економіки країни.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

3.1. Зарубіжний досвід фінансування бюджетних видатків у кризових умовах

Актуальність дослідження зарубіжного досвіду фінансування бюджетних видатків у кризових умовах зумовлена безпрецедентними викликами, з якими стикаються державні фінанси під час воєнних конфліктів, масштабних економічних потрясінь та етапів післякризового відновлення. В умовах воєнного стану різко зростає навантаження на державний бюджет через необхідність одночасного фінансування оборони й безпеки, соціального захисту населення, підтримки критичної інфраструктури та забезпечення базових функцій держави. Обмеженість фінансових ресурсів, зниження податкових надходжень, порушення економічних зв'язків і зростання боргового тиску загострюють проблему ефективного та раціонального управління бюджетними видатками, що вимагає пошуку адаптивних і перевірених практик.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз досвіду зарубіжних країн, які в різні історичні періоди стикалися з війнами, фінансово-економічними кризами, пандеміями або масштабними програмами післякризової відбудови. Практика таких держав демонструє різноманітні підходи до пріоритезації видатків, застосування програмно-цільового методу, тимчасового перерозподілу бюджетних ресурсів, залучення міжнародної фінансової допомоги, використання спеціальних фондів та інструментів фіскальної гнучкості. Вивчення цих підходів дозволяє виявити ефективні механізми мінімізації фіскальних ризиків, підвищення прозорості бюджетного процесу та забезпечення стійкості державних фінансів у кризових умовах.

Крім того, актуальність проблематики посилюється необхідністю врахування довгострокових наслідків кризових рішень для бюджетної системи та економічного

розвитку загалом. Неєфективне або непродумане фінансування видатків у період кризи може призвести до структурних дисбалансів, надмірної боргової залежності та уповільнення післявоєнного відновлення. Саме тому систематизація та критичне осмислення зарубіжного досвіду фінансування бюджетних видатків у кризових умовах є важливою науковою та практичною задачею, що створює підґрунтя для формування обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення управління державними фінансами в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови.

Аналіз зарубіжного досвіду фінансування бюджетних видатків у кризових умовах є ключовим елементом формування ефективною бюджетної політики, особливо для країн, що стикаються з воєнними, економічними чи пандемічними викликами, оскільки дозволяє ідентифікувати оптимальні механізми мобілізації ресурсів, перерозподілу коштів та мінімізації дефіцитів. У сучасних дослідженнях акцентується увага на гнучких підходах, таких як поєднання внутрішнього боргового фінансування, міжнародної допомоги та оптимізації видатків, що забезпечують стійкість публічних фінансів під час невизначеності. Зокрема, досвід розвинених країн демонструє ефективність використання фіскальних стимулів та гарантій для підтримки економіки, тоді як для країн, що розвиваються, пріоритетним є залучення зовнішньої підтримки для покриття бюджетних розривів [45].

Під час глобальної фінансової кризи 2008–2009 років та пандемії COVID-19 Сполучені Штати Америки вдалися до безпрецедентних за масштабами фіскальних інтервенцій, які стали ключовим інструментом стабілізації макроекономічної ситуації та пом'якшення соціально-економічних наслідків шоків (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Узагальнення основних фіскальних заходів США під час криз

Кризовий період	Фіскальний пакет	Обсяг, дол. США	Ключові напрями видатків	Джерела фінансування	Основні наслідки
Глобальна фінансова криза 2008–2009 рр.	Антикризові програми стимулювання (ARP, TARP тощо)	≈ 800 млрд	Підтримка фінансового сектору, інфраструктурні інвестиції, податкові пільги	Дефіцит бюджету, державні запозичення, підтримка ФРС	Стабілізація фінансової системи, зростання держборгу
Пандемія COVID-19 (2020 р.)	CARES Act	2,3 трлн (≈ 11 % ВВП)	Прямі виплати населенню (293 млрд), допомога з безробіття (268 млрд), підтримка бізнесу (PPP – 349 млрд)	Дефіцит бюджету, перерозподіл коштів, монетизація боргу ФРС	Підтримка доходів і ліквідності, різке зростання держборгу
Пандемія COVID-19 (2021 р.)	American Rescue Plan	1,844 трлн	Соціальні трансферти, охорона здоров'я, підтримка штатів і місцевої влади	Законодавчі асигнування, державні запозичення, резерви та SDR МВФ	Відновлення економіки, посилення ролі фіскальної політики

Джерело: складено автором на основі [46]

У відповідь на пандемію у 2020 році було ухвалено Закон про допомогу, надзвичайну підтримку та економічну безпеку у зв'язку з коронавірусом (Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act, CARES Act) загальним обсягом близько 2,3 трлн дол. США, що відповідало приблизно 11 % валового внутрішнього продукту країни. Структура цього пакета відображала комплексний підхід до підтримки сукупного попиту та фінансової стійкості домогосподарств і бізнесу: значна частина коштів була спрямована на прямі трансфертні виплати населенню

(приблизно 293 млрд дол. США), що мало на меті швидке стимулювання споживання; суттєві ресурси було виділено на розширення та підвищення рівня допомоги з безробіття (близько 268 млрд дол. США), аби компенсувати втрату доходів унаслідок масових скорочень; окремим важливим компонентом стали програми підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема Програма захисту заробітної плати (Paycheck Protection Program, PPP), у межах якої було надано близько 349 млрд дол. США у формі пільгових кредитів із можливістю їх часткового або повного списання за умови збереження робочих місць [46].

Фінансування зазначених заходів здійснювалося переважно за рахунок різкого збільшення дефіциту федерального бюджету, перерозподілу наявних бюджетних ресурсів, а також активної участі Федеральної резервної системи у вторинному ринку державних цінних паперів, що фактично означало монетизацію значної частини боргових зобов'язань уряду. Така скоординована фіскально-монетарна політика дала змогу запобігти глибшій рецесії, стабілізувати фінансові ринки та підтримати ліквідність економіки, однак водночас призвела до стрімкого зростання державного боргу та посилила довгострокові фіскальні ризики [46].

Подальшим етапом антикризового реагування став Американський план порятунку (American Rescue Plan), ухвалений у 2021 році, загальним обсягом 1,844 трлн дол. США, який був спрямований уже не лише на екстрену підтримку, а й на відновлення економічної активності та зменшення соціальних дисбалансів, загострених пандемією. Цей пакет включав додаткові прямі виплати домогосподарствам, розширене фінансування програм охорони здоров'я, підтримку штатів і місцевих органів влади, а також інвестиції в освіту та соціальну інфраструктуру. Його фінансування здійснювалося через законодавчо затверджені бюджетні асигнування з подальшим нарощуванням державних запозичень, а також із використанням міжнародних фінансових механізмів, зокрема спеціальних прав запозичення (SDR), розподілених Міжнародним валютним фондом, що підсилило резервні позиції США в глобальній фінансовій системі. У сукупності ці заходи засвідчили еволюцію ролі держави в кризові періоди та підтвердили ключове

значення активної фіскальної політики як інструменту макроекономічної стабілізації в умовах системних шоків [46].

У Європейському Союзі під час пандемії COVID-19 фінансування бюджетних видатків у кризових умовах здійснювалося через координовані механізми (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Антикризові бюджетно-фінансові механізми ЄС під час пандемії COVID-19

Механізм	Обсяг, євро	Суть
Next Generation EU	750 млрд (390 гранти / 360 кредити)	Підтримка країн з високим боргом; 30% — клімат; через RRF
SURE	94,3 млрд	Захист зайнятості, підтримка доходів
ЄІБ	200 млрд	Кредитування МСП
ЄЦБ (PEPP)	750 млрд	Монетарна підтримка, стабілізація ринків
Фіскальні правила	—	Тимчасово призупинені для антикризових витрат

Джерело: складено автором на основі [46]

Так, програма Next Generation EU на 750 млрд євро (з них 390 млрд євро грантів та 360 млрд євро кредитів), спрямована на країни з високим борговим навантаженням, як Італія та Іспанія, з акцентом на кліматичні видатки (30%) та відновлення через Фонд відновлення та стійкості (RRF). Додатково, програма SURE (94,3 млрд євро) забезпечувала гарантії для захисту робочих місць, а Європейський інвестиційний банк надав 200 млрд євро фінансування для МСП; ці заходи фінансувалися спільним боргом ЄС, реалізацією бюджетів та монетарною підтримкою ЄЦБ (наприклад, PEPP на 750 млрд євро), що дозволило уникнути глибокої рецесії, але вимагало тимчасового призупинення фіскальних правил [46].

Для країн, що розвиваються, досвід Замбії під час боргової кризи 2020 року, посиленої пандемією COVID-19, ілюструє виклики фінансування видатків у кризових умовах, де дефолт за зовнішнім боргом призвів до переорієнтації бюджету на соціальні та медичні потреби, з опорою на міжнародну допомогу від

МВФ та Світового банку, включаючи реструктуризацію боргу та гранти для покриття дефіциту (близько 10% ВВП). Аналогічно, в країнах Африки на південь від Сахари, таких як Буркіна-Фасо, фінансування здійснювалося через змішані джерела, включаючи національні резерви, зовнішні гранти та кредити, з фокусом на гуманітарну допомогу та економічне відновлення, що підкреслює роль міжнародних фінансових інституцій у мінімізації ризиків дефіциту та інфляції [54].

У контексті глобальних здоров'язберігаючих криз, таких як COVID-19, досвід міжнародного фінансування видатків на охорону здоров'я в 15 країнах (включаючи розвинені та країни, що розвиваються) показує ефективність адаптивних політик, де бюджети фінансувалися через перерозподіл ресурсів (наприклад, збільшення видатків на медичні гарантії на 6-9%), зовнішню допомогу від МВФ та Світового банку, а також тимчасові податкові пільги, що дозволило досягти універсального охоплення медичними послугами, але вимагало посилення прозорості для запобігання неефективним витратам. Дослідження підкреслюють, що такі стратегії сприяють стійкості систем охорони здоров'я, з рекомендаціями щодо інтеграції кризового планування в довгострокову бюджетну політику [32].

У країнах з найгіршими економіками, таких як ті, що стикаються з конфліктами та вимушеним переміщенням (наприклад, в Афганістані чи Сирії), фінансування бюджетних видатків здійснюється переважно за рахунок гуманітарної допомоги від UNHCR та Світового банку, з акцентом на інтеграцію біженців у національні бюджети через публічні витрати на освіту та охорону здоров'я, що збільшує видатки хост-країн на 1-2% ВВП, але компенсується грантами та партнерствами, як у випадку з Фондом пандемії (Investment Case 2025-2027), який заповнює прогалини в підготовці до пандемій через координоване фінансування. Цей досвід підкреслює важливість диверсифікації джерел для уникнення боргових пасток [40].

На основі аналізу пріоритетних видатків (оборона, соціальний захист, освіта — як ключові в умовах воєнного стану для України та аналогічні для порівняння) порівняємо їхню частку в ВВП за 2023–2025 рр. Дані взяті з надійних джерел (SIPRI, OECD, World Bank, IMF), з акцентом на 2024 р. (актуальний на 29.12.2025)

та прогнозом на 2025 р. Україна демонструє аномально високу частку оборони через війну, тоді як інші країни — більш збалансовану структуру. Порівняння в таблиці (середні значення за період, % ВВП).

Таблиця 3.3

Порівняння питомої ваги ключових видатків до ВВП в Україні та зарубіжних країнах

Видатки / Країна	Україна	США	Франція	Німеччина	Польща
Оборона (2024–2025)	26–37%	3,4%	2,1%	1,9%	4,2%
Соціальний захист (2023–2025)	10–12%	18–19%	31%	25%	21%
Освіта (2023–2025)	5,5–6%	5,4%	5,4%	4,5%	5,0%

Джерело: складено автором на основі [27;69;24;31;50;42;58;56]

Аналіз тенденцій:

— оборона: Україна виділяє значно більше (до 37% ВВП у 2023, план 26% на 2025 через воєнний стан), ніж інші країни (США 3,4% — лідер серед мирних, Польща 4,2% через сусідство з рф). Франція та Німеччина — близько 2%, з тенденцією зростання до 2,5% у 2025 для НАТО. Це відображає пріоритет національної безпеки в Україні, але створює дисбаланс.

— соціальний захист: Україна — 10–12% (скорочення через перерозподіл на оборону), тоді як Франція (31%) та Німеччина (25%) мають високі показники через розвинені welfare states. США — 18–19% (через приватизацію), Польща — 21%. Тенденція: зростання в ЄС на 1–2% у 2025 через інфляцію;

— освіта: показники подібні (5–6%), з Україною на рівні 5,9% (2022, стабільно), США/Франція — 5,4%, Німеччина — 4,5%, Польща — 5%. Тенденція: стабільність, з невеликим зростанням у Польщі (+0,5% у 2025).

Частина видатків (субсидії, трансфери, РРР) передається приватному сектору для виконання державних завдань (наприклад, виробництво зброї, соціальні послуги). Орієнтовні % ВВП за 2023–2025 (субсидії + трансфери до бізнесу/господарств):

- Україна: 3–5% ВВП (високо через воєнні субсидії на енергетику/агро, трансфери до приватних ВПК компаній ~2–3% на оборону; тенденція зростання на 1% у 2025 через відновлення);
- США: 1–2% ВВП (оборона — до приватних контракторів як Lockheed ~0.5–1%; соціал — мінімально, освіта — гранти приватним школам ~0,3%);
- Франція: 2–3% ВВП (соціал — трансфери домогосподарствам ~1.5%, освіта — PPP ~0.5%; тенденція стабільна);
- Німеччина: 1–2% ВВП (енергетичні субсидії ~1%, оборона — до приватних фірм ~0,5%);
- Польща: 2–3% ВВП (агро-субсидії ~1,5%, оборона — до локальних компаній ~1%; зростання у 2025 через ЄС-фонди)№

Україна передає більше на приватний сектор через війну (наприклад, оборонні замовлення), тоді як у США/ЄС — через PPP для ефективності.

Отже, зарубіжний досвід фінансування бюджетних видатків у кризових умовах свідчить про ефективність комбінованих стратегій, включаючи дефіцитне фінансування, міжнародну кооперацію та оптимізацію видатків, як це продемонстровано в оцінках ОЕСР щодо «розумних витрат» на глобальні загрози здоров'ю, де національні бюджети доповнюються міжнародними фондами для забезпечення стійкості. Для України, в умовах воєнного стану, ці уроки можуть бути адаптовані через посилення ролі зовнішньої допомоги та реформування бюджетного планування для післявоєнного відновлення, з метою мінімізації ризиків та підвищення ефективності.

3.2. Пропозиції щодо оптимізації видатків Державного бюджету України

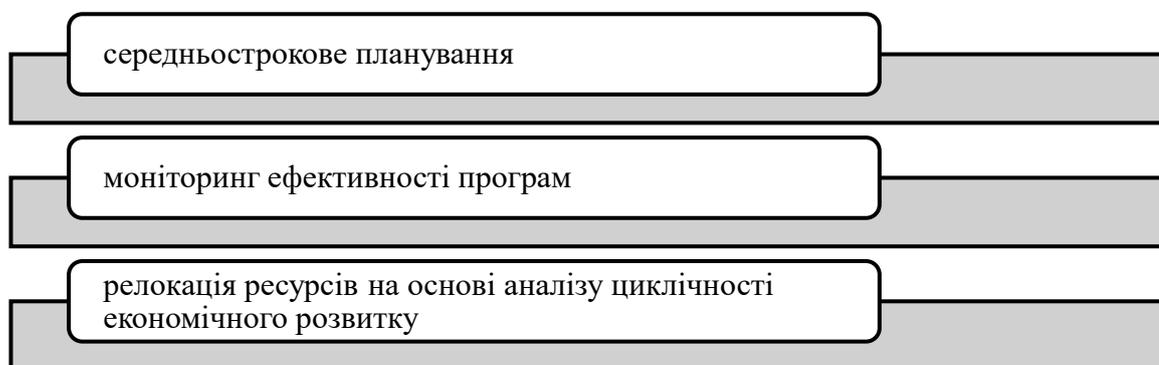
Актуальність оптимізації видатків Державного бюджету України зумовлена сукупністю економічних, соціальних та інституційних викликів, що загострилися в умовах воєнного стану, тривалої макроекономічної нестабільності та обмеженості фінансових ресурсів. Значне зростання бюджетних потреб, насамперед у сфері оборони, соціального захисту населення та відновлення зруйнованої

інфраструктури, відбувається паралельно зі скороченням податкових надходжень і підвищенням залежності державних фінансів від зовнішньої фінансової допомоги.

За таких умов особливої ваги набуває проблема раціонального та результативного використання бюджетних коштів, оскільки неефективна структура видатків, дублювання функцій державних органів, недостатній рівень програмно-цільового управління та слабкий контроль за досягненням запланованих результатів призводять до втрат бюджетних ресурсів і зниження довіри до бюджетної політики загалом.

За таких умов оптимізація видатків Державного бюджету має розглядатися не як механічне скорочення фінансування, а як інструмент підвищення ефективності публічних фінансів, що передбачає перерозподіл коштів на користь пріоритетних напрямів розвитку, посилення результативності бюджетних програм та забезпечення фінансової стійкості держави в середньо- та довгостроковій перспективі. Саме тому дослідження проблематики та формування науково обґрунтованих пропозицій щодо оптимізації бюджетних видатків є важливим завданням сучасної фінансової науки та практики державного управління.

Оптимізація видатків Державного бюджету України є критичним завданням у контексті воєнного стану, оскільки обмеженість фінансових ресурсів вимагає переорієнтації на пріоритетні напрями, такі як оборона, соціальний захист та відновлення інфраструктури, з одночасним забезпеченням ефективності та прозорості використання коштів. Сучасні дослідження підкреслюють ефективність адаптивної бюджетної архітектури, що вже впроваджується (рис. 3.1).

Джерело: складено автором на основі [51]

Рис. 3.1 Адаптивна бюджетна архітектура

Середньострокове планування та моніторинг ефективності вже виконується відповідно до Бюджетного кодексу України та практики Міністерства фінансів, тому акцент у пропозиціях робиться на посиленні цих елементів для 2026-2028 рр., з урахуванням післявоєнних сценаріїв.

Відповідно, зазначене включає середньострокове планування, моніторинг ефективності програм та релокацію ресурсів на основі аналізу циклічності економічного розвитку, що дозволяє мінімізувати дефіцит та підвищити стійкість публічних фінансів. Зокрема (табл. 3.3), пропонується гармонізувати бюджетне та податкове планування для оптимального балансу між власними та позиковими ресурсами, а також посилити співпрацю з міжнародними партнерами для залучення пільгового кредитування та розвитку внутрішніх ринків запозичень [51, с.52].

Прогнозні значення видатків на 2026-2028 роки з Бюджетної декларації [2]. Згідно з Бюджетною декларацією на 2026-2028 рр. (затвердженою Кабінетом Міністрів України 27 червня 2025 р.), прогнозні значення видатків враховують два сценарії: базовий (поступове завершення військових дій) та альтернативний (продовження воєнних дій). Дані в млрд дол. США (еквівалент УАН за курсом ~42 грн/дол.; номінальний ВВП прогноз: 225,6 млрд дол. у 2026 р., з ростом до 300+ млрд дол. у 2028 р.).

— 2026 р.: Загальні видатки — 83,7 млрд дол. (базовий; альтернативний — 90+ млрд дол. через вищі оборонні потреби); доходи — 60,8 млрд дол.; дефіцит — 23,1 млрд дол. (9,9% ВВП). Пріоритети: оборона — 48,4% видатків (29,5 млрд дол. для Міноборони, 8 млрд дол. для МВС); соціальний захист — 9,2 млрд дол.; освіта — 1,4 млрд дол.; охорона здоров'я — 4,9 млрд дол.

— 2027 р.: Загальні видатки — 77,1 млрд дол. (базовий; альтернативний — вищі на 10-15% через оборону); доходи — 63,7 млрд дол.; дефіцит — 13,7 млрд дол. (5,2% ВВП). Пріоритети: оборона — 42,1% (зниження на 6,3 п.п.); соціальний захист — зростання на 2-3%; освіта та здоров'я — стабільні з номінальним зростанням 2-5%.

— 2028 р.: Загальні видатки — 81,3 млрд дол. (базовий; альтернативний — +15-20%); доходи — 70 млрд дол.; дефіцит — 11,2 млрд дол. (3,8% ВВП). Пріоритети: оборона — 38,1% (далі зниження); соціальний захист — 9,8 млрд дол. (зростання на 4,2% за період); освіта — 1,46 млрд дол. (реальне зниження на 15,3%); здоров'я — 5,2 млрд дол. (реальне зниження на 10,7%).

Прогнозне навантаження на державний бюджет: дефіцит фінансується за рахунок внутрішніх (9,2 млрд дол. у 2026 р.) та зовнішніх запозичень (46,5 млрд дол. у 2026 р., з яких 42,3% видатків — зовнішні джерела); борг — стабільно ~100% ВВП (295,4 млрд дол. у 2028 р.); обслуговування боргу — 11,2 млрд дол. у 2026 р. (зростання на 9,2%). У альтернативному сценарії навантаження вище на 20-30% через оборону (щорічно ~40 млрд дол. зовнішньої допомоги). Загальна тенденція: зниження дефіциту до 3-5% ВВП до 2028 р., але з ризиками через геополітику [51; 21; 59].

Пропозиції щодо оптимізації видатків у таблиці 3.4. Однією з ключових пропозицій щодо оптимізації є перерозподіл бюджетних коштів між секторами з фокусом на оборону та безпеку, де видатки досягають 51,4% від загальних у 2024 році, порівняно з 9,9% у 2019-му, що вимагає раціоналізації структури для підвищення цільового використання ресурсів.

Рекомендується впровадити систему моніторингу ефективності бюджетних програм, включаючи аналіз динаміки соціально-демографічних процесів та економічних тенденцій, з метою переорієнтації коштів на програми з високим мультиплікативним ефектом, такі як підтримка бізнесу через національну програму «Доступний кредит 5–7–9%», яка стимулює економічний розвиток за рахунок грантів та кредитів.

Крім того, для мінімізації ризиків пропонується інтегрувати середньострокове бюджетне планування на рівні головних розпорядників коштів, що дозволить прогнозувати видатки на 2026–2028 роки на рівні 45,74% ВВП з поступовим зниженням дефіциту до 18,28% ВВП до 2027 року [51].

Таблиця 3.4

**Основні напрями та пропозиції щодо оптимізації витатків Державного
бюджету України**

Напрямок оптимізації	Пропозиції (фокус на 2026-2028 рр.)	Очікуваний ефект
Фіскальна консолідація	Переорієнтація з поточних витрат на інвестиції в реконструкцію (потреби 411 млрд дол. США); впровадження оглядів витатків за методологією ОЕСР для виявлення неефективних програм	Зниження дефіциту до 5-7% ВВП до 2028 р.
Соціальний захист	Перехід від універсальних до цільових програм (вразливі групи: ВПО, ветерани); потреби 41,8 млрд дол. США на 10 років	Вивільнення 2-3% ВВП для інвестицій
Інфраструктура	Селективний підхід з пріоритетністю для низькодохідних груп (потреби 68,6 млрд дол. США); розширення ДПП	Зростання ВВП на 1-2% щорічно
Охорона здоров'я та освіта	Раціоналізація мережі закладів з урахуванням демографії (потреби 16,4 млрд дол. США для здоров'я, 10,7 млрд для освіти)	Підвищення ефективності на 10-15%
Енергетика та аграрний сектор	Модернізація з кліматичними цілями (потреби 47 млрд дол. для енергетики, 29,7 млрд для аграрного); субсидії для фермерів	Зниження витрат на 20-25%
Державні підприємства	Корпоратизація 15 ключових ДП до 2028 р., незалежні наглядові ради	Зменшення фіскальних ризиків на 1-2% ВВП

Джерело: складено автором на основі [51;21;59]

Методика розрахунку конкретних % витатків до ВВП базується на моделях IMF (Extended Fund Facility для України) та OECD (Spending Reviews), з використанням історичних даних (витатки 2022-2025 рр. як база), прогнозів ВВП (з Бюджетної декларації: зростання 4,5-5,7% у базовому сценарії) та сценаріїв оптимізації (зниження дефіциту на 2-3 п.п. щорічно через релокацію 5-10% неефективних витрат). Абсолютні значення коригуються на інфляцію (8,6% у 2026 р.) та зовнішню допомогу (42,3% витатків у 2026 р.) [51;21;59].

Прогноз витатків з урахуванням рекомендованої зміни бюджетної політики. З урахуванням рекомендованих змін (зниження дефіциту до 3-5% ВВП до 2030 р.,

оптимізація через огляди витратів, посилення ДПП), прогноз витратів (базовий сценарій, млрд дол. США):

— 2026 р.: 80-82 млрд дол. (зниження на 2-4% від декларації через оптимізацію поточних витрат; оборона — 45% замість 48,4%; соціал — 11% з фокусом на цільові).

— 2027 р.: 74-76 млрд дол. (зниження дефіциту до 4,5% ВВП; інфраструктура +5% через ДПП).

— 2028 р.: 78-80 млрд дол. (дефіцит 3,5% ВВП; освіта/здоров'я +3-5% реального зростання).

Очікуваний ефект: вивільнення 1-2% ВВП щорічно для відновлення, зниження боргу до 90% ВВП до 2028 р. [51;21;59].

Отже, пропозиції щодо оптимізації витратів Державного бюджету України спрямовані на створення ефективного інституційного середовища, що включає посилення відповідальності розпорядників коштів, впровадження зелених та гендерних принципів у закупівлях, а також інтеграцію з ЄС *acquis* для довгострокової стійкості. У контексті воєнного стану це дозволить досягти макроекономічної стабільності, знизити залежність від зовнішньої допомоги (прогноз 73–266 млрд євро за сценаріями) та забезпечити перехід до приватно-орієнтованої моделі зростання, з акцентом на антикорупційні заходи та моніторинг результатів для максимізації суспільної користі від бюджетних ресурсів.

3.3. Перспективи вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період

Актуальність вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період обумовлена суттєвими економічними, соціальними та інституційними викликами, з якими країна стикається після завершення військових дій. Воєнні конфлікти призвели до значного руйнування інфраструктури, скорочення виробничого потенціалу та зростання дефіциту державного бюджету. У таких умовах ефективне формування та реалізація бюджетної політики набуває критично

важливого значення для забезпечення фінансової стабільності, відновлення економіки та підтримки соціальної сфери. Особливо гостро постає питання оптимізації видатків, збільшення доходної бази та забезпечення прозорості і підзвітності бюджетного процесу.

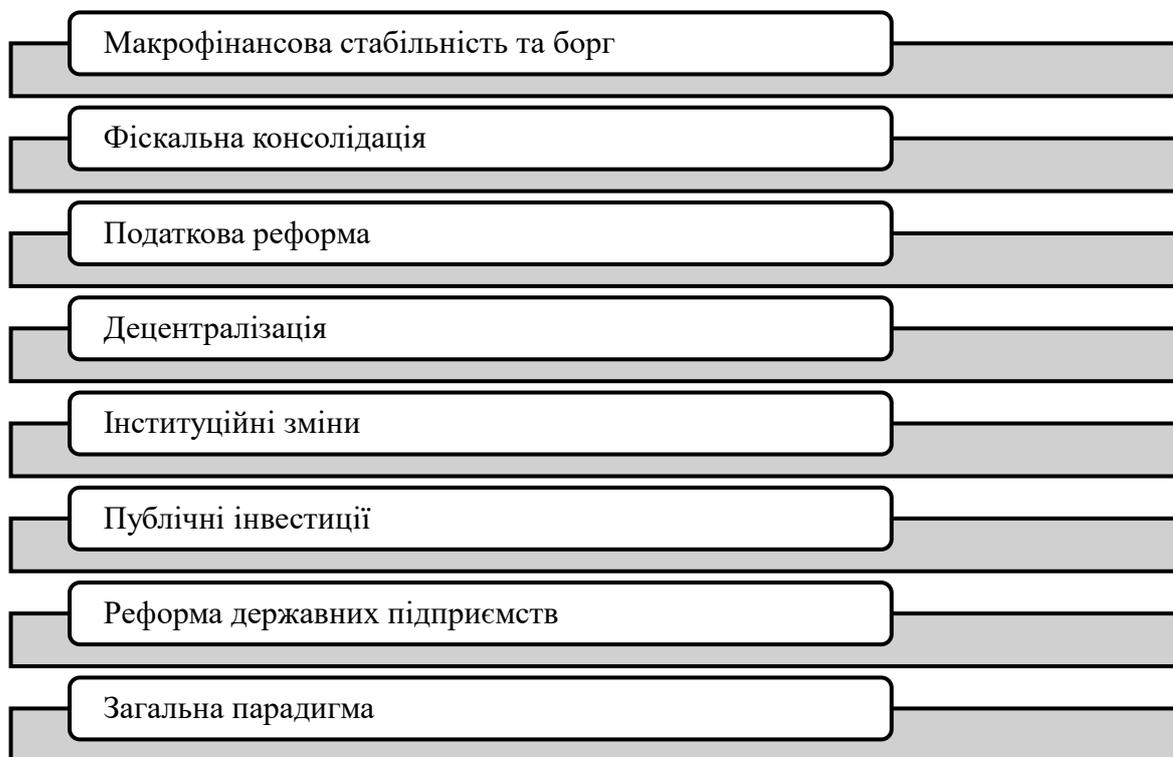
Крім того, післявоєнний період характеризується необхідністю активної інтеграції України у міжнародні економічні та фінансові процеси, залучення інвестицій і зовнішньої допомоги, що вимагає адаптації бюджетних механізмів до сучасних стандартів управління державними фінансами. Проблематика полягає у пошуку балансу між потребами відновлення критично важливої інфраструктури, соціальними гарантіями для населення та обмеженими ресурсами бюджету, що створює додаткові виклики для планування та контролю державних фінансів.

У зв'язку з цим вдосконалення бюджетної політики є не лише економічною необхідністю, а й інструментом зміцнення національної безпеки, забезпечення соціальної справедливості та створення умов для стабільного економічного розвитку. Науковий аналіз перспектив бюджетної політики у післявоєнний період дозволяє визначити ключові напрями реформування, оцінити ефективність існуючих механізмів фінансового регулювання та запропонувати інноваційні підходи до планування та управління державними ресурсами.

Перспективи вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період є стратегічно важливими для забезпечення макрофінансової стабільності, економічного відновлення та інтеграції до європейських стандартів (рис. 3.2), оскільки воєнний конфлікт спричинив значний дефіцит бюджету (близько 19,4% ВВП у 2025 році) та зростання державного боргу (понад 92% ВВП), що вимагає комплексних реформ для переходу від кризового управління до стійкого розвитку.

Сучасні дослідження акцентують на необхідності середньострокового бюджетного планування, посилення фіскальної дисципліни та інтеграції зелених і цифрових ініціатив, з урахуванням рекомендацій міжнародних інституцій, таких як МВФ та Світовий банк, для мінімізації залежності від зовнішньої допомоги та стимулювання внутрішнього зростання. Зокрема, пропонується розробка нової фіскальної стратегії, що включає реструктуризацію боргу, оптимізацію видатків та

розширення податкової бази для досягнення дефіциту на рівні 3-5% ВВП до 2030 року [62].

Джерело: складено автором на основі [21;62;47]

Рис. 3.2 Основні напрями вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період

Одним з ключових напрямів вдосконалення є фіскальна консолідація через реформування видаткової частини бюджету, з фокусом на переорієнтацію ресурсів з поточних витрат на інвестиції в реконструкцію, де потреби сягають 411 млрд дол. США за оцінками Світового банку, включаючи 68,6 млрд дол. на інфраструктуру та 47 млрд дол. на енергетику. Рекомендується впровадити систему оглядів видатків (spending reviews) за методологією ОЕСР, що дозволить виявити неефективні програми та реалювати кошти на пріоритетні сектори, такі як освіта (з видатками 5,1% ВВП) та охорона здоров'я (3,5% ВВП), з інтеграцією демографічних факторів для адаптації до поствоєнних зрушень населення. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності бюджетної політики, зниженню

корупційних ризиків та забезпеченню стійкості до майбутніх потрясінь [21].

У сфері боргового управління перспективи включають реструктуризацію зовнішнього боргу, як рекомендується в аналізах МВФ, для зменшення навантаження та вивільнення ресурсів для відновлення, з прогнозом зниження боргу до 80% ВВП до 2027 року за умови своєчасної допомоги від ЄС та США (38,4 млрд дол. у 2025 році). Пропонується створити середньострокову стратегію боргу з акцентом на диверсифікацію джерел фінансування через державно-приватні партнерства (ДПП) та зелені облігації, що стимулюватиме інвестиції в кліматичні проекти та інфраструктуру, узгоджуючи з європейськими стандартами. Це дозволить перейти від залежності від грантів (40-50% фінансування) до самодостатньої моделі, з посиленням ролі внутрішнього ринку запозичень [62].

Децентралізація бюджетної політики є перспективним напрямом для післявоєнного періоду, з рекомендаціями щодо передачі більше повноважень місцевим органам влади, як у постконфліктних моделях Іраку та Боснії, де локальні бюджети становили 20-30% національних видатків, для ефективного відновлення регіонів. В Україні пропонується завершити децентралізаційну реформу до 2026 року, з акцентом перенаправлення ресурсів на місцеві рівні (з 15% до 25% ВВП), впровадженням цифрових платформ для моніторингу (наприклад, DREAM) та посиленням відповідальності за цільове використання коштів, що сприятиме зниженню соціальної напруги та стимулюванню місцевого економічного зростання. Такий підхід інтегрує рекомендації Світового банку щодо адаптації до демографічних втрат та міграції [47].

Реформування податкової системи є критичним для вдосконалення бюджетної політики, з перспективами впровадження прогресивного оподаткування доходів (ставки 25-40%) та підвищення соціальних внесків (з 22% до 28%), що генеруватиме додаткові 3-3,5% ВВП доходів для покриття дефіциту, як показано в моделях поствоєнного відновлення в Європі після Другої світової війни. Рекомендується оптимізувати ПДВ та акцизи з урахуванням зелених ініціатив, а також впровадити цифровізацію податкового адміністрування для боротьби з ухиленням, що дозволить підвищити доходи бюджету на 2-4% ВВП до 2030 року.

Це узгоджується з вимогами МВФ щодо структурних реформ для стійкого фінансування.

Перспективи вдосконалення включають посилення інституційного середовища через створення фіскальної ради для незалежного моніторингу бюджетної політики, як у країнах ЄС, де такі органи сприяють зниженню дефіциту на 1-2% ВВП, з фокусом на антикорупційні заходи та прозорість закупівель через ProZorro. Пропонується інтегрувати гендерні та екологічні принципи в бюджетування, з видатками на кліматичні проекти не менше 1% ВВП, для забезпечення інклюзивного відновлення та відповідності до *acquis* ЄС. Це дозволить підвищити ефективність політики та залучити додаткову допомогу від міжнародних партнерів [47].

У контексті відновлення економіки перспективи передбачають фокус на публічних інвестиціях у ключові сектори, такі як аграрний (потреби 29,7 млрд дол.) та енергетичний (47 млрд дол.), з впровадженням стратегій демінування та зрощення, фінансуючись через комбінацію грантів та кредитів від Світового банку. Рекомендується розробити дорожню карту PIM (Public Investment Management) до 2026 року, з акцентом на високовартісні проекти з мультиплікативним ефектом (зростання ВВП на 2-3% щорічно), інтегруючи європейські практики для мінімізації ризиків та підвищення стійкості. Такий підхід сприяє переходу до приватно-орієнтованої моделі зростання [35].

Вдосконалення бюджетної політики також охоплює реформу державних підприємств, з корпоратизацією 15 ключових ДП до 2026 року та впровадженням незалежних наглядових рад, що зменшить фіскальні ризики та переохресне субсидування, як у рекомендаціях G20/OECD. Пропонується прийняти Державну політику власності для класифікації підприємств та стратегії розв'язання NPL (проблемних кредитів), з акцентом на стрес-тести банків для відновлення регулювання. Це вивільнить ресурси для соціальних видатків та інвестицій, забезпечуючи макроекономічну стабільність [68].

Пропозиції щодо змін у видатковій політиці спрямовані на поступовий перехід від воєнної моделі (домінування оборони 50-60% видатків) до післявоєнної

моделі відновлення та зростання (оборона — 20-30% видатків до 2030 р., інвестиції в інфраструктуру та людський капітал — 25-35%). Основні зміни [21;47;51;59;62]:

1. Зниження частки оборонних видатків: з 56% у 2025 р. до 35-40% у 2026-2027 рр. та 20-25% до 2030 р. (за базовим сценарієм Бюджетної декларації). За рахунок цього вивільнити 5-10% бюджетних ресурсів для інвестицій у відновлення (інфраструктура, енергетика, аграрний сектор).

2. Збільшення інвестиційних (капітальних) видатків: з 5-6% у воєнний період до 15-20% у післявоєнний (потреби ~411 млрд дол. США на відновлення за оцінками World Bank). Пріоритет — ДПП (державно-приватні партнерства) для залучення приватного капіталу (очікуваний ефект: +1-2% зростання ВВП щорічно).

3. Оптимізація соціальних видатків: Перехід від універсальних виплат до цільових (вразливі групи: ВПО, ветерани, сім'ї загиблих). Зберегти частку 10-12% ВВП, але підвищити ефективність через цифровізацію (Diia, HRMIS) та реформи (деінституціоналізація, субсидії на заробітну плату).

4. Посилення видатків на людський капітал: Освіта та охорона здоров'я — зростання до 6-7% ВВП кожна (з 4-5% зараз), з фокусом на реформи (Нова українська школа, медична гарантія) та енергетичну модернізацію закладів.

5. Реформа державних підприємств та банківського сектору: Корпоратизація 15 ключових ДП до 2028 р., впровадження незалежних наглядових рад, стратегія розв'язання NPL (проблемних кредитів). Ефект: зменшення фіскальних ризиків на 1-2% ВВП.

Джерела покриття видатків у післявоєнний період. Покриття видатків пропонується диверсифікувати для зниження залежності від зовнішньої допомоги (з 40-50% у 2025 р. до 10-20% до 2030 р.) [21;47;51;59;62]:

1. Внутрішні доходи (податки): Основне джерело (зростання до 60-70% покриття). За рахунок:

— розширення податкової бази (прогресивне оподаткування доходів: ставки 25-40%; підвищення соціальних внесків з 22% до 28%);

— оптимізація ПДВ та акцизів з зеленими ініціативами (очікуваний приріст доходів: +3-3,5% ВВП);

— цифровізація податкового адміністрування (боротьба з ухиленням: +2-4% ВВП до 2030 р.).

2. Внутрішні запозичення: зростання ролі ОВДП (держоблігацій) — до 20-30% покриття (розвиток внутрішнього ринку капіталу).

3. Зовнішнє фінансування: зниження до 10-20% (гранти та пільгові кредити від ЄС, США, МВФ, Світовий банк; зелені облигації). Умови: реструктуризація боргу (зниження до 80-90% ВВП до 2028 р.).

4. Приватний сектор та ДПП: 10-15% покриття інвестиційних видатків (залучення приватного капіталу через концесії, страхування воєнних ризиків).

5. Інші: доходи від приватизації ДП та демінування земель (аграрний сектор: +1% ВВП).

Очікуваний ефект: дефіцит бюджету — зниження до 3-5% ВВП до 2030 р., зростання ВВП на 4-6% щорічно (за базовим сценарієм). Ризики: геополітичні (продовження війни — альтернативний сценарій з вищими видатками на оборону). Ці пропозиції узгоджуються з Ukraine Plan 2024-2027 та вимогами *acquis* ЄС для інтеграції.

Отже, перспективи вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період спрямовані на створення стійкої, прозорої та ефективної системи, що інтегрує міжнародний досвід постконфліктного відновлення, з фокусом на баланс між фіскальною дисципліною, соціальним захистом та економічним зростанням, для досягнення ВВП зростання на 4,6% у найближчі роки. Це вимагає координації з МВФ та ЄС для реалізації реформ, з прогнозом зниження залежності від допомоги (73-266 млрд євро за сценаріями) та переходу до самофінансування, забезпечуючи довгострокову стабільність та інтеграцію до європейського простору.

Підбиваючи підсумки третього розділу, важливо акцентувати увагу на наступних ключових положеннях. Таким чином, аналіз міжнародної практики фінансування бюджетних видатків у періоди криз підтверджує результативність поєднання кількох підходів, зокрема використання дефіцитного бюджету, розвитку міжнародної співпраці та раціоналізації державних витрат. Це, зокрема,

відображено у підходах ОЕСР до концепції «розумних видатків» у відповідь на глобальні загрози у сфері охорони здоров'я, де національні фінансові ресурси підкріплюються коштами міжнародних фондів задля підвищення загальної стійкості. Для України в умовах воєнного стану такі напрацювання можуть бути використані шляхом розширення залучення зовнішньої фінансової підтримки та модернізації системи бюджетного планування з орієнтацією на повоєнне відновлення, що сприятиме зменшенню ризиків і зростанню ефективності використання ресурсів.

Відтак, запропоновані напрями оптимізації видатків Державного бюджету України мають на меті формування результативного інституційного середовища, яке передбачає посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, впровадження екологічних і гендерно орієнтованих підходів у сфері публічних закупівель, а також гармонізацію бюджетної політики з правовими нормами ЄС (*acquis communautaire*) для забезпечення довгострокової фінансової стійкості. В умовах воєнного стану реалізація таких заходів сприятиме зміцненню макроекономічної стабільності, поступовому скороченню залежності від зовнішньої фінансової допомоги (за прогнозами — у межах 73–266 млрд євро залежно від сценарію) та переходу до моделі економічного зростання, орієнтованої на розвиток приватного сектору, із пріоритетом антикорупційних механізмів і системи оцінки результативності бюджетних витрат.

Отже, напрями вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період мають бути спрямовані на формування стабільної, відкритої та ефективної фінансової системи, яка поєднує міжнародний досвід відновлення країн після конфліктів із необхідністю забезпечення балансу між фіскальною дисципліною, соціальними гарантіями та економічним розвитком. Це створює підґрунтя для досягнення зростання ВВП на рівні близько 4,6% у середньостроковій перспективі та потребує тісної координації з МВФ і ЄС у процесі впровадження структурних реформ, поступового зменшення залежності від зовнішньої допомоги й переходу до механізмів самофінансування, що забезпечить довгострокову стабільність та європейську інтеграцію України.

ВИСНОВКИ

1. Видатки державного бюджету виступають ключовим механізмом реалізації соціально-економічної політики держави, а їх ефективне, прозоре та цільове використання є передумовою фінансової стійкості, стабільного розвитку економіки та належного виконання державою своїх функцій.

2. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану зазнала суттєвої трансформації, відображаючи першочергову необхідність фінансування оборонного сектору та забезпечення базових функцій держави. Різке збільшення частки видатків на оборону, посилена залежність від міжнародної допомоги, скорочення ресурсів для соціальної та гуманітарної сфери, а також обмежені можливості для інвестицій у розвиток створюють нову структуру бюджетної політики, істотно відмінну від довоєнної. Водночас зростає структурний дефіцит, що підкреслює необхідність підвищення прозорості витрат, вдосконалення фіскального управління та впровадження довгострокових стратегій забезпечення фінансової стійкості. Основним викликом залишається пошук балансу між нагальними потребами оборонного сектору та завданнями модернізації економіки й підтримки соціально вразливих груп населення.

3. У 2026 році структура державного бюджету чітко відображає пріоритети воєнного часу, з домінуванням видатків на оборону та безпеку близько 60%, що забезпечує підтримку Збройних сил України, силових структур та модернізацію армії. Соціальні витрати, охорона здоров'я та освіта отримують менші, але значущі ресурси (15–20% та 10–12% відповідно), спрямовані на підтримку вразливих верств населення та збереження людського капіталу. Програми інфраструктурного відновлення та економічного розвитку (5–7%) орієнтовані на відновлення критичної інфраструктури та стимулювання економічного зростання, частково за рахунок зовнішніх джерел фінансування. Така структура бюджету демонструє необхідність одночасного забезпечення безпеки, соціальної стабільності та економічного відновлення в умовах обмежених ресурсів і макроекономічних ризиків.

4. Виконання видаткової частини державного бюджету України у воєнних умовах залишається відносно ефективним: за даними 2025 року план виконано на 96–98%, особливо у ключових секторах оборони та соціального захисту. Водночас існують суттєві ризики, пов'язані з високим дефіцитом, залежністю від зовнішньої допомоги, інфляційним тиском, логістичними труднощами, руйнуванням інфраструктури та корупційними загрозами. Підвищення ефективності вимагає гнучкого перерозподілу коштів, цифровізації контролю, проведення незалежних аудитів та диверсифікації джерел фінансування. Такий підхід дозволяє оптимізувати використання ресурсів, підтримувати національну безпеку, соціальну стабільність та сприяти відновленню економіки країни.

5. Аналіз міжнародної практики фінансування бюджетних видатків у періоди криз підтверджує результативність поєднання кількох підходів, зокрема використання дефіцитного бюджету, розвитку міжнародної співпраці та раціоналізації державних витрат. Це, зокрема, відображено у підходах ОЕСР до концепції «розумних видатків» у відповідь на глобальні загрози у сфері охорони здоров'я, де національні фінансові ресурси підкріплюються коштами міжнародних фондів задля підвищення загальної стійкості. Для України в умовах воєнного стану такі напрацювання можуть бути використані шляхом розширення залучення зовнішньої фінансової підтримки та модернізації системи бюджетного планування з орієнтацією на повоєнне відновлення, що сприятиме зменшенню ризиків і зростанню ефективності використання ресурсів.

6. Відтак, запропоновані напрями оптимізації видатків Державного бюджету України мають на меті формування результативного інституційного середовища, яке передбачає посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів, впровадження екологічних і гендерно орієнтованих підходів у сфері публічних закупівель, а також гармонізацію бюджетної політики з правовими нормами ЄС (*acquis communautaire*) для забезпечення довгострокової фінансової стійкості. В умовах воєнного стану реалізація таких заходів сприятиме зміцненню макроекономічної стабільності, поступовому скороченню залежності від

зовнішньої фінансової допомоги (за прогнозами — у межах 73–266 млрд євро залежно від сценарію) та переходу до моделі економічного зростання, орієнтованої на розвиток приватного сектору, із пріоритетом антикорупційних механізмів і системи оцінки результативності бюджетних витрат.

7. Напрями вдосконалення бюджетної політики України у післявоєнний період мають бути спрямовані на формування стабільної, відкритої та ефективної фінансової системи, яка поєднує міжнародний досвід відновлення країн після конфліктів із необхідністю забезпечення балансу між фіскальною дисципліною, соціальними гарантіями та економічним розвитком. Це створює підґрунтя для досягнення зростання ВВП на рівні близько 4,6% у середньостроковій перспективі та потребує тісної координації з МВФ і ЄС у процесі впровадження структурних реформ, поступового зменшення залежності від зовнішньої допомоги й переходу до механізмів самофінансування, що забезпечить довгострокову стабільність та європейську інтеграцію України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биховченко В. П. Управління видатками державного бюджету України. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. № 4. С. 13–24. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.13-24> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Бюджетна декларація на 2026–2028 роки. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_20262028-893 (дата звернення: 29.12.2025).
3. Бюджетна система в економіці України. Реферат. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_theory/21664/ (дата звернення: 29.10.2025).
4. Бюджетний кодекс України: Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
5. Бюджетний менеджмент : навч. Посібник / У.З. Ватаманюк-Зелінська та ін.: Львів : Магнолія, 2021. 511 с.
6. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 09.12.2025).
7. Висновок про результати аналізу виконання Закону про Державний бюджет України на 2025 рік у першому півріччі: Рішення Рахункової палати 26.08.2025 № 21-3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/21-3_2025/Zvit_21-3_2025.pdf (дата звернення: 09.12.2025).
8. Глущенко Ю. А. Бюджетний менеджмент як дієвий механізм державного управління та місцевого самоврядування. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 76–81.
9. Гусаревич Н. В. Державний бюджет в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2014. Вип. 23(1). С. 192–196. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=

[10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ecvu_2014_23%281%29_36](#) (дата звернення: 29.10.2025).

10. Конспект лекцій з дисципліни «Бюджетна система». URL: https://iafk.vn.ua/sites/iafk.vn.ua/files/inline_files/f3d93c7730db1887fa6402399dcca4e5.PDF (дата звернення: 29.10.2025).

11. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Ірпінь, 26–27 березня 2020 р.). Ірпінь. 2020. С. 42–44.

12. Мельничук Н. Ю. Видатки Державного бюджету України: сутність та особливості управління. *Управління розвитком*. 2018. № 1. С. 42–49. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Uproz_2018_1_9 (дата звернення: 29.10.2025).

13. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрями його вдосконалення в Україні: дис. ... канд. ек. наук: 08.00.08. Київ, 2015. 349 с.

14. Огляд бюджету 2025: аналітична записка. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/budget-2025.pdf> (дата звернення: 09.12.2025).

15. Петрик Ю. Ю. Видатки державного бюджету України: проблеми та напрями оптимізації : кваліфікаційна робота бакалавра : 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівці, 2024. 44 с.

16. Про бюджетну класифікацію: Наказ Мінфін України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (date of access: 19.12.2025).

17. Шевчук І.Л., Черепанова В.О., Ставерська Т.О. Бюджетна система : навч. посіб. 2-ге вид. Харків : Вид. Іванченко І. С., 2015. 284 с.

18. Akindinova N. V., Chernyavsky A. V., Chepel A. A. Measuring the effectiveness of budget expenditures. *Voprosy Ekonomiki*. 2024. No. 4. P. 92–110. URL: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2024-4-92-110> (date of access: 18.12.2025).

19. Albassam B. A. A model for assessing the efficiency of government expenditure. *Cogent Economics & Finance*. 2020. Vol. 8, no. 1. P. 1823065. URL: <https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1823065> (date of access: 18.12.2025).
20. Analysis of the Draft State Budget of Ukraine for 2026 / Y. Markuts et al. *Unspecified Journal*. 2026. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/09/2026_State-Budget-Draft_1-reading.pdf (date of access: 09.12.2025).
21. Bogdan T., Jovanović B. Public Expenditure and Tax Policy for the Post-War Reconstruction of Ukraine. wiiw, 2023. URL: <https://wiiw.ac.at/public-expenditure-and-tax-policy-for-the-post-war-reconstruction-of-ukraine-dlp-6573.pdf> (date of access: 19.12.2025).
22. Country Data. URL: <https://www.imf.org/en/countries/ukr> (date of access: 20.12.2025).
23. Deeds C. Reaganomics and Thatcherism. Origins, Similarities and Differences. GB and US: How far? How close? / ed. J. Atherton. Tours : Presses universitaires François-Rabelais, 1986. P. 97–115.
24. Defense Budget by Country (2025). URL: <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.php> (date of access: 29.12.2025).
25. Doherty L. How to Design and Institutionalize Spending Reviews. *IMF How To Notes*. 2022. Vol. 2022, no. 004. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9798400219276.061> (date of access: 18.12.2025).
26. Economic Evaluation Evidence for Resource-Allocation Decision Making: Bridging the Gap for Local Decision Makers Using English Case Studies / D. Howdon et al. *Applied Health Economics and Health Policy*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1007/s40258-022-00756-7> (date of access: 18.12.2025).
27. Europe's defence landscape: Which countries spend the most? URL: <https://www.euronews.com/business/2025/12/02/europes-defence-landscape-which-countries-spend-the-most> (date of access: 29.12.2025).

28. Fiscal Digest 2024 / Y. Markuts et al. 2024. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/Fiscal-Digest-2024.pdf> (date of access: 09.12.2025).
29. Government Approved State Budget 2025. URL: https://mof.gov.ua/en/news/uriad_skhvaliv_proekt_derzhbiudzhetu_na_2025_rik_oboronu_kraini_bude_zabezpecheno-4788 (date of access: 09.12.2025).
30. Government approves Draft State Budget 2026. URL: https://mof.gov.ua/en/news/kabmin_skhvaliv_proiekt_derzhbiudzhetu-2026-5324 (date of access: 09.12.2025).
31. Government expenditure on social protection. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_social_protection (date of access: 29.12.2025).
32. Health financing policies during the COVID-19 pandemic and implications for universal health care: a case study of 15 countries / C. De Foo et al. *The Lancet Global Health*. 2023. Vol. 11, no. 12. P. e1964-e1977. URL: [https://doi.org/10.1016/s2214-109x\(23\)00448-5](https://doi.org/10.1016/s2214-109x(23)00448-5) (date of access: 19.12.2025).
33. IMF Executive Board Completes the Eighth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility for Ukraine. URL: https://www.imf.org/en/news/articles/2025/06/30/pr-25227-ukraine-imf-completes-8th-rev-of-ext-arrang-under-eff?utm_source (date of access: 09.12.2025).
34. Inflation, consumer prices for Ukraine. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/FPCPITOTLZGUKR> (date of access: 20.12.2025).
35. International Bank for Reconstruction and Development. Project Appraisal Document on a Proposed Trust Fund (TF) Grant in the Amount of US\$ 10 Million to Ukraine for a Strengthening Government Capacity for Fiscal Reform Implementation Project. Washington, D.C., 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099110424204526893/pdf/P506476-4f20fa07-7a3f-4047-9b73-c09c201a8292.pdf> (date of access: 19.12.2025).
36. Judijanto L., Febriyanto W., Lesmana T. A Bibliometric Analysis of Government Budget Efficiency and Effectiveness: Trends and Future Directions. *West*

Science Interdisciplinary Studies. 2024. Vol. 2, no. 08. P. 1556–1565.
URL: <https://doi.org/10.58812/wsis.v2i08.1224> (date of access: 18.12.2025).

37. Key Challenges and Priorities of the State Budget 2025. URL: <https://parlament.org.ua/en/analytics/key-challenges-and-priorities-of-the-state-budget-2025/> (date of access: 09.12.2025).

38. Key Facts about the State Budget for 2025. URL: https://kse.ua/ENG_WatchOut_%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82_2025.pdf?utm_source (date of access: 09.12.2025).

39. Key Figures of Ukraine's 2026 Wartime Budget. URL: <https://www.kyivpost.com/post/65718> (date of access: 09.12.2025).

40. Kibuka-Musoke D., Sarzin Z. Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention: Financing for Forced Displacement Situations. 2021. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-08/doreen-kibuka-musoke-and-zara-sarzin-financing-for-forced-displacement-situations.pdf> (date of access: 19.12.2025).

41. Kuznietsov K. Change of priorities in the budgetary policy of territorial communities under martial law. *Finansi Ukraïni*. 2025. Vol. 2025, no. 10. P. 89–103. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.10.089> (date of access: 09.12.2025).

42. List of countries by spending on education as percentage of GDP. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_spending_on_education_as_percentage_of_GDP (date of access: 29.12.2025).

43. Markuts Y., Andriienko D., Studennikova I. Draft State Budget 2025: Key Characteristics and Strategic Priorities. URL: <https://voxukraine.org/en/draft-state-budget-2025-key-characteristics-and-strategic-priorities> (date of access: 09.12.2025).

44. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/full-report/fostering-macroeconomic-stability-and-a-sustainable-recovery_24ed81a1.html (date of access: 20.12.2025).

45. Penn C., others. Smart spending to combat global health threats: Tracking expenditure on prevention, preparedness, and response, and other global public goods for health. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: <https://doi.org/10.1787/166d7c57-en> (date of access: 19.12.2025).
46. Policy Responses to COVID-19. URL: <https://www.imf.org/en/topics/imf-and-covid19/policy-responses-to-covid-19> (date of access: 19.12.2025).
47. Post-war Macroeconomic Framework for Ukraine / T. Becker et al. Paris, France and London, UK : CEPR Press, 2023. URL: https://cepr.org/system/files/publication-files/188070-post_war_macroecomic_framework_for_ukraine.pdf (date of access: 19.12.2025).
48. Robinson M. Connecting Evaluation and Budgeting. 1818 H St., NW, Washington, DC 20433 : Independent Evaluation Group, The World Bank Group, 2014. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/176101468315318860/pdf/884190NWP0Box30I0budgeting0ecd0wp30.pdf> (date of access: 18.12.2025).
49. Sherov A. U. Analysis Of The Factors Determining The Effectiveness Of Budget Policy. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*. 2021. Vol. 25, no. 1. P. 605. URL: <https://doi.org/10.52155/ijpsat.v25.1.2735> (date of access: 18.12.2025).
50. Social expenditure dashboard. URL: <https://www.oecd.org/en/data/dashboards/social-expenditure-dashboard.html> (date of access: 29.12.2025).
51. State budget expenditures under martial law: Case of Ukraine / I. Chugunov et al. *Public and Municipal Finance*. 2025. Vol. 14, no. 2. P. 52–63. URL: [https://doi.org/10.21511/pmf.14\(2\).2025.06](https://doi.org/10.21511/pmf.14(2).2025.06) (date of access: 09.12.2025).
52. State budget expenditures under martial law: Case of Ukraine / I. Chugunov et al. *Public and Municipal Finance*. 2025. Vol. 14, no. 2. P. 52–63. URL: [https://doi.org/10.21511/pmf.14\(2\).2025.06](https://doi.org/10.21511/pmf.14(2).2025.06) (date of access: 09.12.2025).
53. State Budget for 2026 adopted: Yulia Svyrydenko. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/derzhavnyi-biudzhet-na-2026-rik-ukhvaleno-iuliia-svyrydenko> (date of access: 09.12.2025).

54. Stein H., Chitonge H. The Zambian Debt Default: A Structuralist Perspective. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2025/01/09/the-zambian-debt-default-a-structuralist-perspective/> (date of access: 19.12.2025).

55. The Verkhovna Rada has approved Ukraine's state budget for 2026: key priorities and indicators. URL: <https://visitukraine.today/blog/7391/the-verkhovna-rada-has-approved-ukraines-state-budget-for-2026-key-priorities-and-indicators?srsltid=AfmBOor0TLgc00o042vniBVXTH59VDfcMD5SC3q2rf5pD-snlyL63QB4> (date of access: 09.12.2025).

56. Total bilateral aid allocations to Ukraine between January 24, 2022 and June 30, 2025, by donor and type. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/?srsltid=AfmBOoqb62pwrV-MkHSX99hmCBFVcpoFd3lC8bE0OkATB3spge9MRyJo> (date of access: 29.12.2025).

57. Trends in World Military Expenditure, 2024 / X. Liang et al. Stockholm : SIPRI, 2025. URL: <https://doi.org/10.55163/AVEC8366> (date of access: 09.12.2025).

58. Ukraine - Military Expenditure (% Of GDP). URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/military-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html> (date of access: 29.12.2025).

59. Ukraine Plan 2024 – 2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf> (date of access: 19.12.2025).

60. Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/country/ukraine> (date of access: 09.12.2025).

61. Ukraine. *IMF Staff Country Reports*. 2025. Vol. 2025, no. 156. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9798229014861.002> (date of access: 09.12.2025).

62. Ukraine. *IMF Staff Country Reports*. 2025. Vol. 2025, no. 156. P. 1. URL: <https://doi.org/10.5089/9798229014861.002> (date of access: 19.12.2025).

63. Ukraine: Eighth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Modification of Performance Criteria, Rephrasing of Access, and Financing Assurances Review—Press Release; Staff Report; Supplementary Information; and Statement by the Alternate Executive Director for

Ukraine. International Monetary Fund, 2025. URL: https://www.imf.org/en/-/media/files/publications/cr/2025/english/1ukrea2025002-print-pdf.pdf?utm_source (date of access: 09.12.2025).

64. Ukraine: Government spending, percent of GDP. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/government_size/ (date of access: 20.12.2025).

65. Ukraine's 2026 State Budget Law Signed Prioritizing Defense and Social Sectors. URL: <https://mezha.net/eng/bukvy/ukraine-s-2026-state-budget-law-signed-prioritizing-defense-and-social-sectors/> (date of access: 09.12.2025).

66. Ukraine's Projected 2025 Budget Expects the War to Continue. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-projected-2025-budget-expects-war-continue-0> (date of access: 20.12.2025).

67. Ukraine's State Budget 2025. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Ukraine%20State%20Budget%202025.pdf?utm_source (date of access: 09.12.2025).

68. United States Department of State. Report to Congress on A Plan to Reduce Ukraine's Reliance on Direct Budget Support. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2025/06/Report-A-Plan-to-Reduce-Ukraines-Reliance-on-Direct-Budget-Support-006068-Accessible-06.18.pdf> (date of access: 19.12.2025).

69. Unprecedented rise in global military expenditure as European and Middle East spending surges. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2025/unprecedented-rise-global-military-expenditure-european-and-middle-east-spending-surges> (date of access: 29.12.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Вихідні дані за функціональною класифікацією (млрд грн, з % у дужках)

Категорія видатків	2022	2023	2024	2025 (факт за 11 міс.)
Оборона	1200 (45,5%)	1388 (34,6%)	1500,3 (40,9%)	2300 (50,7%)
Громадський порядок та безпека	337,5 (12,8%)	461 (11,5%)	471 (12,8%)	477 (10,5%)
Обслуговування боргу	180 (6,8%)	252 (6,3%)	124.5 (3,4%)	481 (10,6%)
Соціальний захист	400 (15,2%)	469 (11,7%)	373 (10,2%)	432 (9,5%)
Міжбюджетні трансферти	150 (5,7%)	177 (4,4%)	465 (12,7%)	179,9 (4,0%)
Охорона здоров'я	145 (5,5%)	179 (4,5%)	191 (5,2%)	214 (4,7%)
Економічна діяльність	120 (4,5%)	134 (3,3%)	202 (5,5%)	195 (4,3%)
Освіта	50 (1,9%)	60 (1,5%)	124 (3,4%)	75 (1,7%)
Інші видатки	156,6 (5,9%)	183 (4,6%)	59 (1,6%)	110 (2,4%)
Усього видатки (без кредитування)	2639,1 (100%)	4014 (100%)	3670,9 (100%)	4540,9 (100%)